

بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور (۳): منابع بودجه (ویرایش اول)

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل:

۲۱۲۶۶

دوره دوازدهم - سال دوم

ثبت: ۳۸۱

عنوان گزارش: بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور (۳): منابع بودجه (ویرایش اول)

نوع گزارش: طرح/لایحه ■، نظارتی □، راهبردی □، پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر: مطالعات بخش عمومی

تهیه و تدوین‌کنندگان: محمدمهدی جعفری، فرید کاظمی، علی نیک‌پور (گروه بودجه)، محمدحسین

فاطمی (گروه شرکت‌های دولتی)، سید سروش میرهاشمی (گروه مالیات)، حسین هرورانی (گروه بازرگانی)

همکاران: محمدبرزگر خسروی

مدیر مطالعه: مرتضی کیانی

اظهار نظر کننده: سید عباس پرهیزکاری

ناظر علمی: سید محمدحسین فاطمی

صفحه‌آرا: سمیرا صادقی عسکری

واژه‌های کلیدی:

۱. لایحه بودجه سال ۱۴۰۵

۲. منابع عمومی دولت

۳. درآمدهای نفتی

۴. درآمدهای مالیاتی

۵. اوراق مالی

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۳۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	خلاصه مدیریتی
۴.....	۱. مقدمه
۵.....	۲. جدول الزامات منابع
۶.....	۲. ارقام کلان منابع بودجه عمومی و بودجه کل کشور
۸.....	۳. اجزای منابع عمومی دولت
۱۰.....	۳-۱. درآمدها
۱۹.....	۳-۲. واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای
۲۴.....	۳-۳. واگذاری دارایی‌های مالی
۲۹.....	۴. تحولات نرخ ارز و آثار آن بر منابع حاصل از درآمدهای ارزی دولت
۳۱.....	۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۳.....	منابع و مآخذ

فهرست جداول

۶.....	جدول ۱. اهم الزامات منابع لایحه بودجه ۱۴۰۵
۹.....	جدول ۲. مقایسه اجزای عمده منابع عمومی دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵
۱۱.....	جدول ۳. اجزای درآمدها در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ و قانون بودجه سال ۱۴۰۴
۱۱.....	جدول ۴. درآمدهای مالیاتی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵
۱۵.....	جدول ۳. پیش‌بینی درآمدهای مالیاتی برای دستیابی به هدف‌گذاری برنامه هفتم
۱۶.....	جدول ۴. برآورد مالیات بر واردات لایحه بودجه ۱۴۰۵
۲۰.....	جدول ۶. مقایسه ارقام واگذاری دارایی‌های سرمایه در قانون بودجه ۱۴۰۴ و لایحه بودجه ۱۴۰۵
۲۵.....	جدول ۸. مقایسه ارقام واگذاری دارایی‌های مالی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ و لایحه بودجه سال ۱۴۰۵
۳۰.....	جدول شماره ۹. بازبینی منابع ارزی منعکس شده در منابع عمومی بودجه با نرخ ارز جدید
۳۱.....	جدول شماره ۱۰. برآورد افزایش منابع هدفمندی ناشی از اصلاح نرخ ارز
۳۲.....	جدول ۱۱. برآورد کسری احتمالی تأمین نشده بودجه ۱۴۰۵

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱. شمای کلی بودجه دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ ۸
- شکل ۲. سهم هر یک از اقلام منابع از سقف منابع لایحه بودجه ۱۴۰۵ ۱۰
- شکل ۳. نمودار سهم مصوب مجموع درآمدهای مالیاتی لایحه بودجه ۱۴۰۵ ۱۳
- شکل ۴. نمودار نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی با اعداد واقعی به‌روزرسانی شده ۱۴
- شکل ۵. نمودار سود سهام مصوب و عملکرد شرکت‌های دولتی طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۴۰۵ ۱۸
- شکل ۷. نمودار ارقام مصوب و عملکرد ردیف «منابع حاصل از فروش اموال و دارایی‌های منقول و غیرمنقول مازاد دولت» در قوانین بودجه (هزار میلیارد تومان) - ارقام مصوب و عملکرد محور سمت چپ و ارقام حقیقی (قیمت ثابت سال ۱۴۰۰)، محور سمت راست ۲۴
- شکل ۸. نمودار روند مانده اوراق دولتی از ابتدای ۱۴۰۴ با احتساب اوراق منتشره تا پایان آذر ۱۴۰۴ ۲۵
- شکل ۹. نمودار روند دارایی‌های صندوق‌های درآمد ثابت ۲۶
- شکل ۱۰. نمودار روند ماهانه مانده سپرده بانکی ۲۷
- شکل ۱۱. نمودار ارقام مصوب و عملکرد ردیف «منابع حاصل از فروش اموال و دارایی‌های منقول و غیرمنقول مازاد دولت» در قوانین بودجه ۲۹

بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور (۳): منابع بودجه

Doi: [10.22034/mrc.report.21266](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21266)

توجه: ارقام لایحه بودجه ۱۴۰۵ بر واحد «ریال/قران» جدید تنظیم شده؛ اما در این گزارش تمام ارقام به واحد ریال و تومان رایج ارائه شده است.

چکیده

این گزارش به بررسی منابع لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور می‌پردازد و تلاش می‌کند تصویر روشنی از ترکیب منابع، مفروضات کلیدی، میزان واقع‌بینی ارقام و ارزیابی تحقق منابع ارائه دهد. در لایحه بودجه ۱۴۰۵، سقف بودجه کل کشور حدود ۱۴,۴۴۱ هزار میلیارد تومان و بودجه عمومی دولت ۵,۹۵۴ هزار میلیارد تومان برآورد شده است؛ منابع عمومی دولت نیز حدود ۵,۲۲۰ هزار میلیارد تومان دیده شده که نسبت به رقم مصوب سال قبل رشد ۵ درصدی دارد، اما در مقایسه با پیش‌بینی عملکرد سال ۱۴۰۴ رشد بالاتری (۲۹ درصد) نشان می‌دهد. یکی از تغییرات مهم، اضافه شدن جدول الزامات منابع و انتقال بخشی از متغیرهای سیاستی به جداول است؛ موضوعی که پس از ارائه لایحه بدون درج احکام، نقش تعیین‌کننده‌ای در تبیین مفروضات منابع پیدا کرده است. از منظر ترکیب منابع، سهم درآمدها (به‌ویژه مالیات) افزایش یافته و در مقابل، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای نسبت به مصوب سال قبل کاهش قابل توجهی دارد؛ همچنین انتشار اوراق و استقراض از صندوق توسعه ملی همچنان وزن بالایی در تأمین منابع دارد. در کنار نقاط قوتی مانند محتاطانه‌تر شدن پیش‌بینی درآمدهای نفتی و مولدسازی، ریسک عدم تحقق بخشی از منابع نفتی و استقراض از صندوق توسعه ملی می‌تواند به کسری تأمین‌نشده در حدود ۱۳۰ هزار میلیارد تومان منجر شود؛ ضمن آنکه در سناریوهای نامساعد، این رقم می‌تواند تا حدود ۳۳۰ هزار میلیارد تومان افزایش یابد. به دلیل حذف ارز ترجیحی و افزایش نرخ ارز تالار اول، هزینه‌های دستگاه‌های دولتی از قبیل تغذیه دانشجویان، سربازان، زندانیان، خرید تضمینی گندم از کشاورزان، و سایر افزایش حقوق‌ها، علاوه بر اعتبارات دیده شده در لایحه بودجه ۱۴۰۵ حداقل ۱۳۰۰ هزار میلیارد تومان منابع جدید مورد نیاز است. این در حالی است که مجموع منابع آزادشده از اصلاح نرخ ارز حداکثر ۱۲۶۰ هزار میلیارد می‌باشد.

خلاصه مدیریتی

مسئله اصلی

تأمین مالی دولت باید بر پایه منابع قابل اتکا، قابل پیش‌بینی و کم‌ریسک بنا شود. با توجه به اینکه بخشی از منابع لوایح بودجه‌های سنوani همچنان به متغیرهای بیرونی و نوسانی (مانند شرایط صادرات نفت و گاز، قیمت‌های جهانی و ظرفیت بازار بدهی) وابسته است. واقع‌بینی ارقام اهمیت زیادی دارد و در این گزارش نیز محور تحلیل بر این مسئله متمرکز است؛ یعنی اینکه آیا ترکیب منابع لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ به گونه‌ای طراحی شده که حتی در صورت بروز شوک‌های منفی، بودجه با کسری‌های بزرگ و ناگزیر مواجه نشود.

نقاط قوت و ضعف لایحه

لایحه بودجه ۱۴۰۵ نقاط قوت و مثبتی دارد که در محورهای ذیل دسته‌بندی می‌شوند:

• حرکت به سمت شفافیت و تفکیک بهتر جریان‌های مالی

در این راستا فروض بودجه ارائه شده و جداول جدیدی به لایحه بودجه اضافه شده است؛ از جمله درج جدول منابع و مصارف جمعی-خرجی با سقف حدود ۱,۴۸۹ هزار میلیارد تومان. این جدول، برخی اقلام را که سابقاً فاقد گردش نقدی در خزانه بودند به صورت شفاف نمایش می‌دهد و امکان ارزیابی دقیق‌تر از اندازه واقعی تعهدات و مبادلات دولت را فراهم می‌کند. البته این جدول نیازمند تدقیق و شفاف‌سازی بیشتر است.

• افزایش درآمدهای پایدار

در سمت پیش‌بینی منابع، مشاهده می‌شود که درآمدها -به‌ویژه درآمدهای مالیاتی- نقش پررنگ‌تری در افزایش منابع دارند و این جهت‌گیری در کلیت خود، به معنای کاهش اتکا به منابع پرنوسان و افزایش سهم منابع پایدارتر است؛ به گونه‌ای که سهم مالیات‌ها در ترکیب منابع قابل توجه شده و نسبت مالیات به اعتبارات هزینه‌ای نیز از منظر مصوب، وضعیت بهتری نسبت به سال‌های گذشته دارد. البته این جدول نیازمند تدقیق و شفاف‌سازی بیشتر است و همچنین از منظر مفهومی موارد ذکر شده در جدول با اصطلاح جمعی-خرجی متفاوت است و از سوی دیگر با نگاه یکپارچه به بودجه می‌بایست اغلب موارد منعکس شده در جدول مذکور در سقف بودجه نیز منعکس شود.

• واقعی‌شدن برآورد منابع

نقطه قوت دیگر، محتاطانه‌تر شدن برآورد برخی واگذاری‌هاست؛ به این معنا که منابعی که در سال‌های گذشته معمولاً تحقق پایین داشته‌اند (مانند فروش اموال و واگذاری سهام)، تا حدی از سقف بودجه عمومی به بخش جمعی-خرجی منتقل شده‌اند تا در صورت عدم تحقق، کسری مستقیم در بودجه عمومی ایجاد نشود و همچنین منافع حاصل از مولدسازی به دستگاه اجرایی مربوطه باز گردد و انگیزه دستگاه‌ها برای پیگیری مولدسازی نیز حفظ شود. البته این حوزه با اهداف در نظر گرفته شده برای آن در برنامه هفتم پیشرفت فاصله دارد. به عبارتی همچنان از ظرفیت مالیات در منابع لایحه به طور کامل استفاده نشده و می‌توان این محور را تقویت نمود.

در مقابل، ضعف‌ها و ریسک‌های اصلی در چند محور دیده می‌شود:

• عدم رشد مالیات‌ها به میزان تکلیف برنامه هفتم

با وجود رشد مالیات، نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در ارقام لایحه همچنان فاصله محسوسی با هدف‌گذاری‌های برنامه‌ای دارد و بنابراین، مسیر رسیدن به اهداف بلندمدت درآمدی نیازمند مدیریت جدی معافیت‌هاست.

• نااطمینانی درآمدهای نفت و گاز

دوم آنکه بخش نفت و گاز و نیز استقراض از صندوق توسعه ملی، همچنان سهم اثرگذاری در تراز منابع دارند و تحقق آنها به مفروضاتی وابسته است که تحت تأثیر شرایط بین‌المللی و عملیاتی صادرات قرار می‌گیرد؛ همین موضوع باعث شده برآورد کسری احتمالی تأمین‌نشده در سناریوی پایه حدود ۱۳۰ هزار میلیارد تومان برآورد شود که عمدتاً از محل عدم تحقق بخشی از منابع نفتی و نیز استقراض از صندوق توسعه ملی ناشی می‌شود.

• مغایرت «جمع‌ی - خرجی» با اصل ۵۳ قانون اساسی

تسویه به صورت «جمع‌ی - خرجی»، در عمل فاقد گردش ریالی در خزانه‌داری کل کشور و مغایر با اصل ۵۳ به نظر می‌رسد؛ لذا باید بر گردش خزانه این نوع تسویه، تصریح شود. توضیح اینکه مجریان^۱ نیز معتقدند منابع به صورت «جمع‌ی - خرجی» در عمل فاقد گردش ریالی در خزانه‌داری کل کشور و در دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط آن می‌باشد؛ همانند واگذاری سهام دولت بابت ردّ دیون به دستگاه‌های اجرایی، یا تسویه بدهی مالیاتی یک بنگاه اقتصادی، یا تسویه حقوق ورودی کالاهای وارده به کشور توسط برخی از دستگاه‌های اجرایی با مجوز قانونی خاص و مواردی از این قبیل. با توجه به فقدان تعریف قانونی از اصطلاح مزبور، باید مقنن از آن، تعریف دائمی در ضمن اصلاح قانون برنامه و بودجه کشور ارائه کند.

پذیرش بودجه جمع‌ی خرجی، مندرج در جداول شماره ۲۳ و ۲۴ لایحه، به منزله اصلاح قوانین دائمی^۲ و بند (ب) ماده ۱۷ قانون برنامه هفتم^۳ است که بر اساس بند الف ماده ۱۳ قانون برنامه هفتم و ماده ۱۸۲ قانون آیین نامه داخلی مجلس، ممنوع است. مگر مواردی که قوانین جاری مانند بند (ت) ماده ۷۸ و جزء ۱ بند (ج) ماده ۱۰۲ قانون برنامه هفتم بر این امر تصریح شده باشد که البته در چنین مواردی نیز بر اعمال حساب نزد خزانه در قانون تصریح شده است. لذا اطلاق لایحه از این حیث، با صدر اصل ۵۲ قانون اساسی مبنی بر تهیه لایحه بر اساس ترتیبات مقرر در قانون، و با صدر اصل ۵۳ قانون اساسی مبنی بر تمرکز کلیه دریافت‌های دولت در خزانه، مغایرت دارد.

به عنوان نمونه شماره طبقه بندی ۴۱۰۰۰۱ جدول شماره ۲۳ فاقد مبنای قانونی و با اصول ۵۲ و ۵۳ قانون اساسی مغایر است. شماره طبقه بندی ۴۱۱۰۲۲ جدول شماره ۲۳ ناظر بر ماده ۵۵ قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور^۴ واهی است؛ زیرا در ماده یادشده تجویز جمع‌ی خرجی بودن نیامده است. سایر موارد نیاز به بررسی دارند.

۱. فاطمی‌زاده، سید ابوالفضل، «بررسی و چگونگی ترکیب درآمدها و هزینه‌های دولت در قانون بودجه سالانه کل کشور»، بی‌جا، ص ۳.

۲. مواد مختلف از قانون محاسبات عمومی کشور مبنی بر واریز وجوه عمومی به خزانه

۳. ب- ایجاد درآمد اختصاصی جدید (به‌استثنای دانشگاهها، مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی و فناوری) و اختصاصی نمودن درآمدهای عمومی موجود به هر نحو، در طول اجرای برنامه جز در مواردی که در این قانون تصریح شده است، ممنوع می باشد. ایجاد درآمدهای جدید به صورت درآمد- هزینه امکان‌پذیر است.

تبصره- مقصود از درآمد- هزینه عبارت است از: در قوانین بودجه سنواتی مبلغی به عنوان درآمد توسط دستگاهی پیش‌بینی می‌شود و مصرف و هزینه آن درآمد برای همان دستگاه اختصاص می‌یابد.

۴. ماده ۵۵- به وزارت امور خارجه اجازه داده می‌شود درآمدهای حاصل از خدمات کنسولی را به حساب درآمد اختصاصی که به همین منظور نزد خزانه‌داری کل کشور افتتاح می‌شود، واریز کرده و معادل آن را از محلی که همه ساله در قوانین بودجه سنواتی پیش‌بینی می‌شود دریافت نماید.

پیشنهادهای اصلاحی

جهت‌گیری اصلی منابع لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ باید بر کاهش عدم تحقق منابع و افزایش سهم منابع پایدار استوار باشد. نخست، در حوزه مالیات، لازم است همزمان با حفظ روند رشد درآمدهای مالیاتی، از گسترش غیرضروری معافیت‌ها جلوگیری شود، نظام معافیت‌ها هدفمند و قابل پایش گردد، و با تقویت داده‌محوری و هوشمندسازی، فرار مالیاتی کاهش یابد تا افزایش درآمدها متکی به فشار بر مؤدیان شفاف نباشد.

دوم، در حوزه درآمدهای گمرکی و تجارت، توصیه می‌شود مفروضات واردات و حقوق ورودی با واقعیت‌های تأمین ارز و روندهای تقاضا سازگار شود و در مواردی مانند واردات خودرو، تمهیدات اجرایی و ارزی برای تسهیل واردات گسترده خودرو فراهم شود تا برآوردهای درآمدی به کسری‌های ناخواسته تبدیل نشود.

سوم، در حوزه نفت و صندوق توسعه ملی، ضروری است در کنار سناریوی پایه، سناریوهای بدبینانه نیز در تصمیم‌گیری لحاظ شود و برای مواجهه با کاهش احتمالی صادرات یا قیمت، پیشاپیش سازوکارهای جبرانی تعریف شود؛ از جمله اولویت‌بندی مصارف.

چهارم، در حوزه بدهی و اوراق، پیشنهاد می‌شود انتشار اوراق به صورت منظم، قابل پیش‌بینی و مبتنی بر تقویم انتشار انجام شود، مدیریت سررسیدها و بازخریدها تقویت گردد، و از انباشت بدهی کوتاه‌مدت یا فشار نرخ بهره جلوگیری شود تا تأمین مالی از بازار بدهی به جای ایجاد ریسک جدید، به ابزاری پایدار برای مدیریت نقدینگی دولت تبدیل شود. در نهایت، اقلام خارج از سقف بودجه مانند جدول جمعی-خرجی و هدفمندی یارانه‌ها (ضمن رعایت صدر اصل ۵۳ قانون اساسی مبنی بر تمرکز کلیه دریافت‌ها در خزانه) می‌بایست متناسب با نوع آنها در منابع و مصارف عمومی منعکس شود و در صورت عدم یکپارچگی بودجه حداقل باید مانند بودجه عمومی با گزارش‌دهی دوره‌ای و انتشار عمومی عملکرد تحقق منابع همراه شود تا هم امکان نظارت فراهم گردد و هم اعتمادپذیری برآوردهای بودجه‌ای افزایش یابد.

در نهایت شایسته ذکر است که به دلیل حذف ارز ترجیحی و افزایش نرخ ارز تالار اول، هزینه‌های دستگاه‌های دولتی از قبیل تغذیه دانشجویان، سربازان، زندانیان، خرید تضمینی گندم از کشاورزان، و سایر افزایش حقوق‌ها، علاوه بر اعتبارات دیده شده در لایحه بودجه ۱۴۰۵ حداقل ۱۳۰۰ هزار میلیارد تومان منابع جدید مورد نیاز است. این در حالی است که مجموع منابع آزادشده از اصلاح نرخ ارز حداکثر ۱۲۶۰ هزار میلیارد می‌باشد. لذا باید در این خصوص تصمیم‌گیری‌های اساسی انجام شود.

۱. مقدمه

بودجه عمومی دولت، مهم‌ترین سند سیاست مالی کشور است و کیفیت تنظیم آن، به‌ویژه در سمت منابع، مستقیماً بر توان دولت در ارائه خدمات عمومی، ثبات اقتصادی، تورم و امکان اجرای برنامه‌های توسعه‌ای اثر می‌گذارد. گزارش حاضر با تمرکز بر منابع عمومی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، به دنبال آن است که روشن کند دولت منابع مورد نیاز برای اداره کشور را از چه مسیرهایی پیش‌بینی کرده، مفروضات کلیدی هر مسیر چیست، و میزان تحقق‌پذیری این منابع در شرایط

مختلف اقتصادی و عملیاتی چه اندازه است.

در لایحه بودجه ۱۴۰۵، نکته مهم این است که به دلیل ارائه لایحه بدون درج احکام، بخش قابل توجهی از متغیرهای سیاستی که پیش‌تر در قالب متن احکام مطرح می‌شد (نظیر برخی نرخ‌ها و نصاب‌های اثرگذار بر درآمدها)، اکنون در قالب جداول و به‌ویژه جدول الزامات منابع انعکاس یافته است؛ بنابراین تحلیل منابع بر مبنای مفروضات جدول الزامات منابع است که به مثابه حکم قانونی هستند.

از منظر ساختار کلان، سقف بودجه کل کشور و اجزای آن (بودجه عمومی، بودجه شرکت‌های دولتی و اجزای منابع عمومی دولت) تصویری از ابعاد مالی دولت ارائه می‌کند؛ با این حال، آنچه برای پایداری بودجه تعیین‌کننده است، ترکیب منابع و میزان اتکالپذیری آنهاست. در سال‌های اخیر، یکی از چالش‌های رایج بودجه‌ریزی، بیش‌برآورد برخی منابع و تبدیل آن به کسری در اجرا بوده است؛ به همین دلیل، مقایسه ارقام لایحه صرفاً با رقم مصوب سال قبل می‌تواند گمراه‌کننده باشد و لازم است عملکرد واقعی و پیش‌بینی عملکرد نیز ملاک تحلیل قرار گیرد. گزارش حاضر نیز با همین رویکرد، رشد منابع عمومی در لایحه ۱۴۰۵ را هم نسبت به مصوب و هم نسبت به عملکرد برآوردی سال ۱۴۰۴ بررسی می‌کند. بررسی‌ها نشان می‌دهد بخشی از رشدها و تغییرات، در واقع به سمت واقعی‌سازی ارقام حرکت کرده است.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ جداول (۲۳) و (۲۴) به ترتیب تحت عنوان منابع و مصارف جمعی- خرجی درج شده‌اند. واژه جمعی-خرجی به آن بخشی از عملیات مالی دولت گفته می‌شود که ماهیت تهاتری یا غیرنقدی دارد. این در حالی است که برخی از ردیف‌های جدول (۲۳) و (۲۴) در لایحه بودجه ۱۴۰۵ دارای ماهیت درآمد-هزینه‌ای هستند یعنی به همان میزان که درآمد محقق شود هزینه می‌گردد. به طور کلی شایسته است تمام عملیات مالی دولت اعم از جمعی-خرجی یا درآمد-هزینه‌ای در سقف بودجه عمومی دولت منعکس شده و بودجه جداگانه‌ای ایجاد نشود.

ترکیب منابع عمومی دولت از سه جزء اصلی درآمدها، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و واگذاری دارایی‌های مالی تشکیل می‌شود و هر یک از این اجزا ویژگی‌های تحقق‌پذیری و پایداری متفاوتی دارند. درآمدها - خصوصاً مالیات- عموماً پایدارتر و قابل برنامه‌ریزی‌تر هستند، اما تحقق آنها به کیفیت سیاست‌گذاری، نظام اجرایی، و ظرفیت اقتصاد وابسته است. در مقابل، منابع نفتی و گاز از عوامل بیرونی تأثیر می‌پذیرند و ممکن است در عمل با عدم تحقق مواجه شوند. همچنین تأمین مالی از مسیر بدهی (انتشار اوراق) اگرچه ابزار مهم مدیریت مالی است، اما نیازمند انضباط، زمان‌بندی دقیق و مدیریت هزینه‌های بدهی است تا به فشارهای آتی تبدیل نشود.

بر همین مبنای، این گزارش تلاش می‌کند ضمن تبیین ارقام و مفروضات، نقاط قوت و ضعف منابع لایحه را برجسته کند و پیشنهادهایی ارائه دهد که هدف آن افزایش تاب‌آوری بودجه، کاهش کسری‌های تأمین‌نشده و تقویت اتکال دولت به منابع باثبات و شفاف باشد.

۲. جدول الزامات منابع

براساس آیین‌نامه داخلی مجلس، لایحه بودجه بدون درج هیچ حکمی باید به مجلس ارائه شود. با توجه به اینکه بسیاری از متغیرهای کلیدی مانند نرخ‌ها و نصاب‌های مالیاتی ماهیت سیاست‌گذاری بودجه‌ای دارند که پیش از این در قالب متن

احکام پیشنهادی درج می‌شد، با حذف احکام لازم شد تعیین این پارامترهای تصمیم‌گیری به جداول انتقال یابد. در این راستا جداولی جدید تحت عنوان جدول الزامات منابع و مصارف به سند بودجه دولت اضافه شد. در جداول الزامات بودجه، ارقامی قابل پیشنهاد هستند که تعیین آنها در قوانین دائمی به بودجه‌های سنواتی احاله شده باشد. یکی از قوانین مهم در این باره قانون اخیرالتصویب الزامات و احکام مورد نیاز قوانین بودجه سنواتی است. به واسطه این قانون بسیاری از ردیف‌های جدول الزامات منابع سند بودجه مبنا و مستند قانونی پیدا کردند و اجازه طرح و درج در سند بودجه را دارد. در این بخش به بررسی اهم ردیف‌های جدول الزامات منابع لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ پرداخته می‌شود. ردیف‌های مندرج در جدول الزامات از آن جهت اهمیت دارند که پایه و پیشفرض تنظیم ارقام در جدول تفصیلی منابع بودجه عمومی (جدول شماره ۵ لایحه بودجه) هستند. در نتیجه برای تبیین، تحلیل و ارزیابی ارقام منابع عمومی، بررسی متغیرهای کلیدی جدول الزامات منابع ضروری است. اهم موارد مندرج در جدول الزامات منابع لایحه بودجه ۱۴۰۵ در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول ۱. اهم الزامات منابع لایحه بودجه ۱۴۰۵ [۱، ۲]

ارقام	عنوان
۴۰ میلیون تومان	سقف معافیت مالیاتی حقوق ماهیانه (موضوع ماده (۸۴) قانون مالیات‌های مستقیم)
۴۵ درصد	حداقل افزایش درآمد ابرازی عملکرد ۱۴۰۴ نسبت به درآمد ابرازی عملکرد ۱۴۰۳ برای برخورداری از مشوق‌ها مطابق تبصره (۷) ماده (۱۰۵) و تبصره ماده (۱۳۱) قانون مالیات‌های مستقیم
۱۰۳ هزار تومان	نرخ ارز (یورو) مبنای محاسبه حقوق ورودی کالاها
۳۰ درصد	حداقل نسبت نرخ نفت‌گاز عرضه شده توسط کارت سوخت اضطراری جایگاه به نرخ خرید از پالایشگاه
۶۰ درصد	حداقل نسبت نرخ سوخت هوایی و نرخ سوخت جت از قیمت خرید پالایشگاهی

۲. ارقام کلان منابع بودجه عمومی و بودجه کل کشور

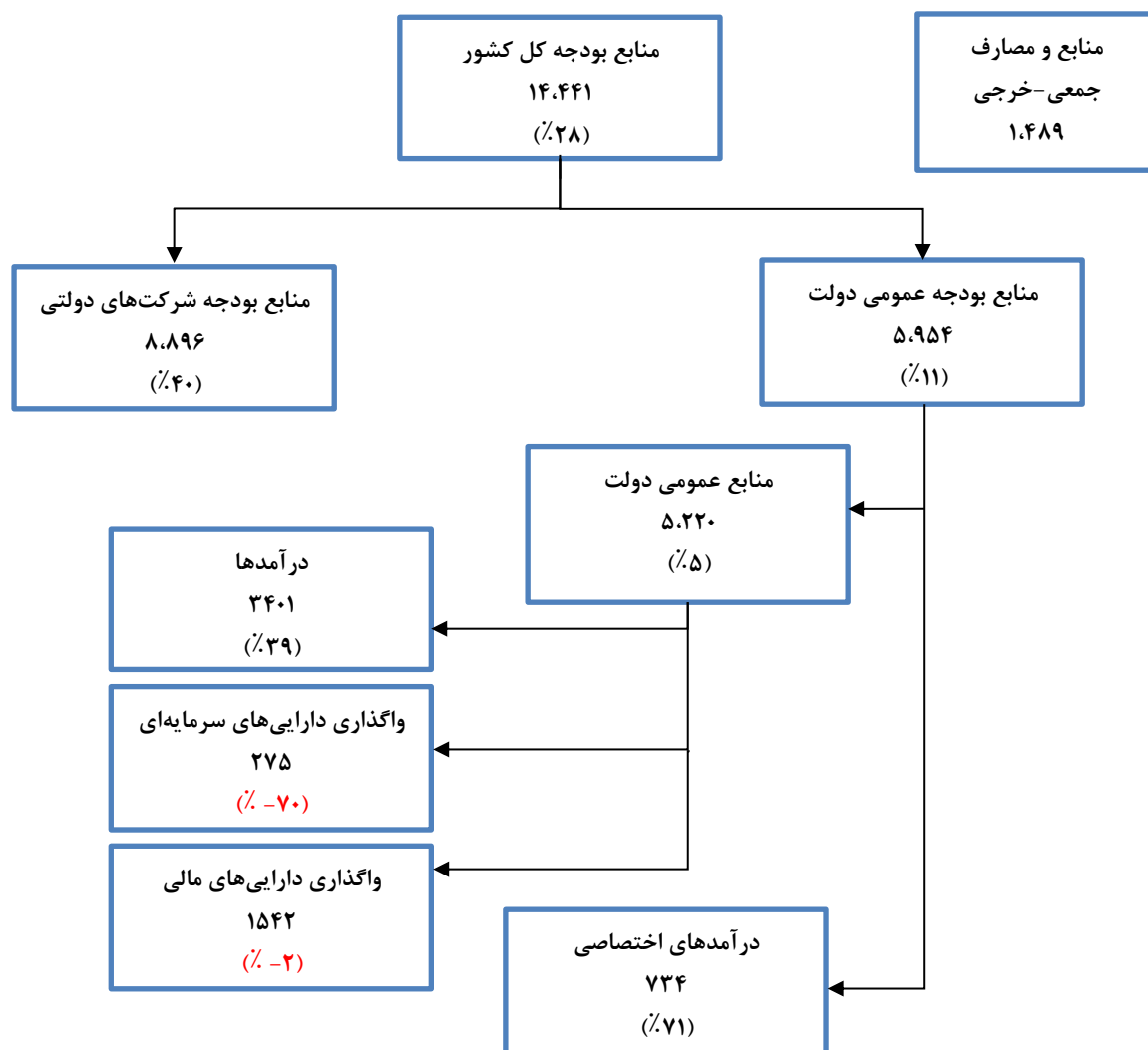
سقف منابع بودجه کل کشور در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ بالغ بر ۱۴،۴۴۱ هزار میلیارد تومان بوده که از این میزان بودجه عمومی دولت ۵،۹۵۴ هزار میلیارد تومان و بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت ۸،۸۹۶ هزار میلیارد تومان است. منابع بودجه عمومی دولت متشکل از منابع عمومی معادل ۵،۲۲۰ هزار میلیارد تومان و درآمدهای اختصاصی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی معادل ۷۳۴ هزار میلیارد تومان است.

یکی از نکات لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ درج جدول منابع و مصارف جمعی-خرجی بوده که سقف آن بالغ بر ۱۴۸۹ هزار میلیارد تومان است. جدول منابع و مصارف جمعی-خرجی (جداول شماره ۲۳ و ۲۴) شامل اقلامی است که در سقف منابع و مصارف عمومی و به تبع در سقف بودجه کل کشور محاسبه نمی‌شود. این اقلام مواردی هستند که دولت بدون کسب درآمد ریالی آنها در همان محل کسب درآمد خرج می‌کند. به عنوان مثال، یارانه‌های قیمتی یکی از مصادیق منابع و مصارف جمعی-خرجی است؛ دولت برخی از کالاها

مانند آرد را به قیمت یارانه‌ای در اختیار مردم قرار می‌دهد در حالی که می‌تواند آرد را به قیمت تمام شده به فروش رسانده و سپس در آمد حاصل از فروش را مجدد به همان مصرف‌کنندگان بازپرداخت کند. یا برخی از خرید و فروش‌های دولت به صورت تهاتری و معاوضه کالا با کالا تامین می‌شود که گردش ریالی ندارند؛ مثلاً نفت خام با فراورده‌های نفتی وارداتی تهاتر می‌شود که در جدول جمعی-خرجی معادل ریالی ارزش این معاوضه ثبت شده است. از آنجا که این منابع و مصارف به صورت ریالی (یا ارزی) نه دریافت می‌شود و نه پرداخت، تحت عنوان جمعی-خرجی در ادبیات بودجه‌ای شناخته می‌شود. در نتیجه اگرچه موارد جمعی-خرجی گردش ریالی در خزانه‌داری کل کشور ندارند اما به جهت شفافیت بودجه‌ای احصا و درج آن‌ها در سند بودجه لازم است. با این وجود برخی از ردیف‌های جدول (۲۳) و (۲۴) شامل مواردی است که ماهیت جمعی-خرجی نداشته بلکه ماهیت درآمد-هزینه‌ای دارند؛ یعنی به همان میزانی که درآمدش محقق شود هزینه می‌گردد. به عنوان مثال، نفت تحویلی به نیروهای مسلح بابت تقویت بنیه دفاعی کشور از نوع درآمد-هزینه‌ای است. همچنین به طور کلی بهتر است تمام عملیات مالی دولت چه از نوع جمعی-خرجی و چه درآمد-هزینه‌ای در سقف بودجه عمومی کشور لحاظ و منعکس شود.

در مجموع، رشد منابع عمومی دولت در لایحه بودجه ۱۴۰۵ نسبت به رقم مصوب [قانون بودجه ۱۴۰۴](#)، در حدود ۵ درصد است، اما باید در نظر داشت که بخشی از علت رشد کم سقف منابع عمومی نسبت به رقم مصوب سال گذشته، بیش‌برآوردی در ارقام مصوب سال ۱۴۰۴ است و عملکرد واقعی بودجه ۱۴۰۴ کمتر از ارقام مصوب خواهد بود. به طوری که رشد منابع عمومی لایحه بودجه ۱۴۰۵ نسبت به پیش‌بینی عملکرد بودجه ۱۴۰۴ در حدود ۳۰ درصد است. در شکل (۱) نمای کلی از بودجه کل کشور، بودجه عمومی دولت و ارقام کلان بودجه عمومی نمایش داده شده است.

شکل ۱. شمای کلی بودجه دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ (هزار میلیارد تومان) [۱] و [۳]

توضیح: اعداد داخل پرانتز بیانگر درصد رشد رقم لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ نسبت به رقم مصوب قانون بودجه سال ۱۴۰۴ است. مأخذ: لایحه بودجه ۱۴۰۵ و قانون بودجه ۱۴۰۴.

۳. اجزای منابع عمومی دولت

اجزای منابع عمومی دولت از سه بخش درآمدها، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و واگذاری دارایی‌های مالی تشکیل می‌شود. در جدول (۱) به منظور بررسی و مقایسه‌پذیر دقیق‌تر بین لایحه بودجه ۱۴۰۵ و قانون بودجه ۱۴۰۴، رشد ارقام لایحه ۱۴۰۵ هم نسبت به رقم مصوب و هم نسبت به عملکرد سال ۱۴۰۴ محاسبه شده است (با توجه به اینکه هنگام بررسی لایحه بودجه ۱۴۰۵ و نگارش هنوز سال ۱۴۰۴ به پایان نرسیده ارقام مربوط به عملکرد ۱۴۰۴ در واقع پیش‌بینی عملکرد بر اساس آخرین اطلاعات از وضعیت تحقق بودجه و چشم‌انداز روندها تا انتهای سال ۱۴۰۴ است). در جدول (۱)، لایحه ۱۴۰۵ در مقایسه با ارقام مصوب و عملکرد قانون بودجه ۱۴۰۴ ارائه شده است.

جدول ۲. مقایسه اجزای عمده منابع عمومی دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ [۱]، [۳] (هزار میلیارد تومان/درصد)

شرح	قانون ۱۴۰۴	پیش‌بینی عملکرد ۱۴۰۴	لایحه ۱۴۰۵	رشد لایحه نسبت به قانون	رشد لایحه نسبت به عملکرد
درآمدها	۲۴۴۶	۲۴۰۰	۳۴۰۱	٪۳۹	٪۴۲
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۹۳۰	۳۸۰	۲۷۵	٪-۷۰	٪-۲۸
واگذاری دارایی‌های مالی	۱۵۸۰	۱۲۷۵	۱۵۴۳	٪-۲	٪۲۱
جمع منابع عمومی دولت	۴۹۵۶	۴۰۵۵	۵۲۱۹	٪۵	٪۲۹
هدفمندی یارانه‌ها	*۸۴۶	۵۷۷	**۱۱۶۷	٪۳۸	٪۱۰۲
جمع - خرجی	۹۰۷	-	۱۴۸۹	٪۶۴	-
مجموع منابع بودجه‌ای و فرابودجه‌ای	۶۷۰۹	-	۷۸۷۵	٪۱۷	-

*سقف منابع هدفمندی یارانه‌ها در قانون بودجه ۱۴۰۴ معادل ۱۰۴۶ ه.م.ت بوده که از این مبلغ ۲۰۰ ه.م.ت از محل کمک بودجه عمومی است و در این جدول برای پرهیز از دوباره‌شماری از سرجمع منابع هدفمندی کسر شده است.

**سقف منابع هدفمندی یارانه‌ها در لایحه بودجه ۱۴۰۵ معادل ۱۲۶۷ ه.م.ت بوده که از این مبلغ ۱۰۰ ه.م.ت از محل کمک بودجه عمومی است و در این جدول برای پرهیز از دوباره‌شماری از سرجمع منابع هدفمندی کسر شده است.

بررسی بخش درآمدها نشان می‌دهد نحوه محاسبه قسمت «درآمدها» در لایحه بودجه ۱۴۰۵ نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۴ تفاوت عمده‌ای نداشته و مشابه قانون بودجه ۱۴۰۴ است. البته در لایحه بودجه ۲ واحد درصد بر «مالیات بر ارزش افزوده» بابت کالابرگ الکترونیکی به درآمدها افزوده شده بود.

مطابق جدول (۱) در لایحه ۱۴۰۵ «درآمدها» نسبت به میزان مصوب آن در قانون بودجه ۱۴۰۴، حدود ۳۹ درصد رشد داشته و نسبت به رقم عملکرد ۴۲ درصد افزایش یافته است. پیش‌بینی لایحه بودجه ۱۴۰۵ از منابع حاصل از «واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای» نسبت به رقم مصوب سال گذشته ۷۰ درصد کاهش داشته که در بخش واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای به دلایل این کاهش قابل توجه پرداخته خواهد شد؛ اما علی‌الحساب باید توجه داشت که این رقم نسبت به عملکرد سال ۱۴۰۴ تنها ۲۸ درصد کاهش یافته است. «واگذاری دارایی‌های مالی» نیز در لایحه نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۴ کاهش ۲ درصدی دارد اما نسبت به عملکرد سال ۱۴۰۴ با رشد ۲۱ درصدی همراه است؛ این تفاوت در رشد نشان می‌دهد رقم واگذاری دارایی مالی در قانون ۱۴۰۴ بیش از اندازه بالا بوده و لایحه ۱۴۰۵ به سمت واقعی‌سازی حرکت کرده است.

سهم افزایش درآمدها از رشد ۵ درصدی منابع عمومی لایحه بودجه ۱۴۰۵ نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۴، ۱۹ واحد درصد و سهم واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (۱۳-) واحد درصد و سهم واگذاری دارایی‌های مالی (۱-) واحد درصد است. سهم افزایش ارقام منابع از رشد ۲۹ درصدی منابع عمومی لایحه بودجه ۱۴۰۵ نسبت به عملکرد ۱۴۰۴ برای درآمدها ۲۵ واحد درصد، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (۷-) واحد درصد و واگذاری دارایی‌های مالی ۷ واحد درصد است.

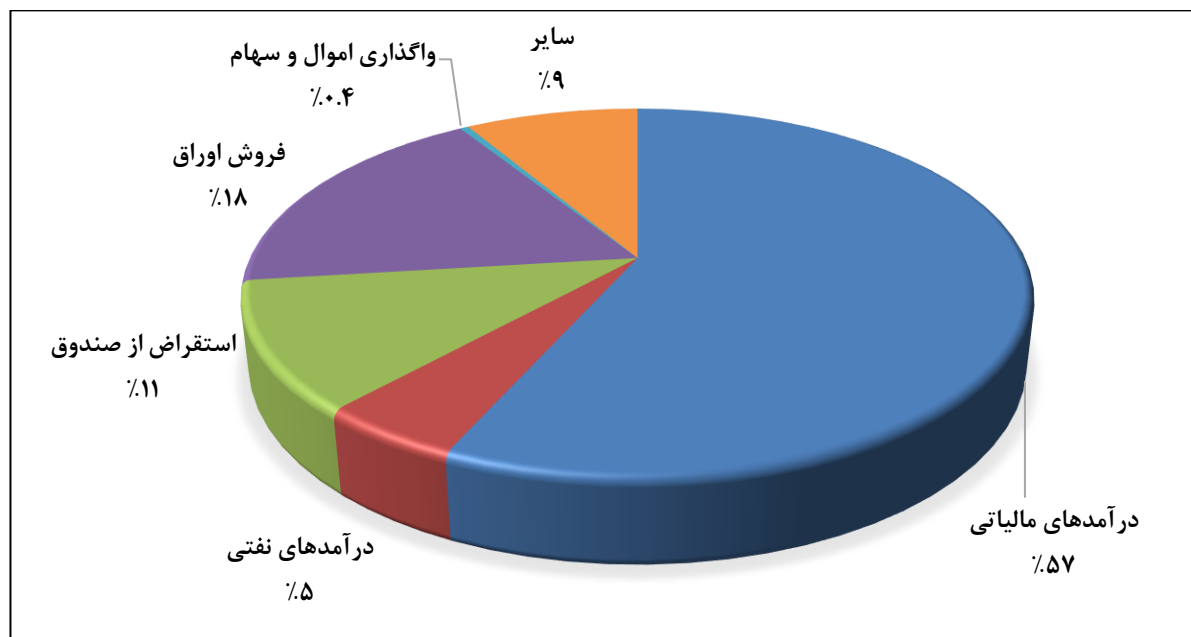
لذا می‌توان نتیجه گرفت همچنان رشد درآمدها سهم بیشتری از افزایش لایحه بودجه ۱۴۰۵ را به خود اختصاص می‌دهند و به رغم افزایش ۲۱ درصدی واگذاری دارایی‌های مالی نسبت به عملکرد سال قبل، سهم این ردیف از کل رشد نسبت به عملکرد ۷ واحد درصد است.

علاوه بر بودجه عمومی، دو بودجه دیگر با ارقام قابل توجه نیز وجود دارند که موازی و در کنار بودجه عمومی منابع و مصارف خود را داشته و مجموعاً به اندازه ۵۰ درصد منابع عمومی هستند. در لایحه بودجه ۱۴۰۵، بودجه هدفمندی یارانه‌ها و بودجه جمع - خرجی هر دو خارج از سقف بودجه عمومی قرار داشته و در قانون بودجه ۱۴۰۴ نیز جزء ارقام خارج از سقف بودند.

مقایسه ارقام لایحه بودجه ۱۴۰۵ با سال ۱۴۰۴ نشان می‌دهد منابع بودجه هدفمندی و موارد جمعی-خرجی، که عمدتاً از محل تهاتر نفت خام است، به طور قابل توجهی تقویت شده است.

به‌منظور ارائه تصویری جامع از منابع عمومی در چارچوب لایحه بودجه ۱۴۰۵ ارائه شده، در شکل زیر سهم ردیف‌های اصلی از مجموع منابع پیش‌بینی شده در لایحه ارائه شده است. براساس این شکل سهم درآمدهای مالیاتی از مجموع درآمدها معادل ۵۷ درصد است، درحالی‌که سهم درآمدهای ناشی از صادرات نفت و گاز با احتساب منابع استقراض از صندوق توسعه ملی (با توجه به ماهیت درآمد نفتی این استقراض که متفاوت از استقراض به شیوه انتشار اوراق است) تنها ۱۶ درصد می‌باشد. سهم منابع حاصل از واگذاری اموال منقول و غیرمنقول دولت و همچنین سهام شرکت‌های دولتی در اختیار دولت به طرز قابل توجهی کوچک شده و به رقم ناچیز ۰.۴ درصد تنزل یافته است. سهم انتشار اوراق بدهی از تأمین منابع لایحه بودجه ۱۴۰۵ معادل ۱۸ درصد و سایر درآمدهای دولت از جمله درآمدهای حاصل از مالکیت دولت و جرایم و خسارات نیز ۹ درصد منابع عمومی را تشکیل می‌دهد.

شایان ذکر است سهم‌های محاسبه شده در شکل (۲) صرفاً محدود به منابع عمومی است و چنانچه سایر منابع بودجه‌ای از جمله هدفمندی یارانه‌ها و موارد جمعی-خرجی را هم لحاظ کنیم، سهم نفت و گاز از منابع دولت بالغ بر ۳۰ درصد افزایش می‌یابد.

شکل ۲. سهم هر یک از اقلام منابع از سقف منابع لایحه بودجه ۱۴۰۵ [۱]

۱-۳. درآمدها

بخش اول منابع بودجه عمومی ردیف «درآمدها» است که شامل درآمدهای مالیاتی، درآمدهای گمرکی، درآمدهای ناشی از مالکیت دولت، درآمدهای حاصل از فروش کالاها و خدمات، و سایر درآمدهای متفرقه است. در جدول ۲ ارقام لایحه بودجه ۱۴۰۵ با قانون بودجه ۱۴۰۴ و پیش‌بینی از عملکرد تا انتهای سال ارائه شده است.

جدول ۳. اجزای درآمدها در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ و قانون بودجه سال ۱۴۰۴ [۳]، [۱] (هزار میلیارد تومان / درصد)

عنوان	قانون بودجه ۱۴۰۴	پیش‌بینی عملکرد ۱۴۰۴	لایحه ۱۴۰۵	رشد لایحه نسبت به قانون	رشد لایحه نسبت به عملکرد
درآمدهای مالیاتی	۱۸۲۰	۱۸۲۰	۲۷۳۰	۵۰٪	۵۰٪
درآمدهای گمرکی	۲۶۴	۱۵۰	۲۳۱	-۱۳٪	۵۴٪
سود سهام شرکت‌های دولتی	۱۰۰	۱۰۰	۱۱۷	۱۷٪	۱۷٪
مالکیت دولت در بخش ارتباطات	۲۶	۲۶	۴۰	۵۴٪	۵۴٪
بهره مالکانه و حقوق دولتی معادن	۵۵	۵۵	۶۸	۲۴٪	۲۴٪
درآمد حاصل از فروش کالا و خدمات	۶۰	۶۰	۸۳	۳۸٪	۳۸٪
سایر درآمدها	۱۲۱	۱۲۱	۱۳۲	۹٪	۹٪
جمع کل	۲۴۴۶	۲۴۰۲	۳۴۰۱	۳۹٪	۴۲٪

الف) درآمدهای مالیاتی

رقم پیش‌بینی شده برای مجموع درآمدهای مالیاتی و گمرکی در لایحه معادل ۲۹۶۱ هزار میلیارد تومان است که نسبت به میزان مصوب سال ۱۴۰۴ رشد ۴۲ درصدی دارد. با توجه به عملکرد ۸ ماهه در وصول درآمدهای مالیاتی معادل ۱۱۰۰ هزار میلیارد تومان و براساس رویه سال‌های گذشته پیش‌بینی می‌شود درآمدهای مالیاتی که در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ حدود ۱۸۲۰ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده تا انتهای سال به میزان مصوب خود برسد و عملکرد ۱۰۰ درصدی داشته باشد. در عین حال، برآورد می‌شود در سال ۱۴۰۵، رشد اسمی تولید ناخالص داخلی ۴۶٪+ باشد. بنابراین، افزایش درآمدها از پیش‌بینی رشد تولید کمتر است. در جدول ۳ میزان مصوب و عملکرد درآمدهای مالیاتی (با لحاظ درآمدهای گمرکی) در چند سال اخیر ارائه داده شده است.

جدول ۴. درآمدهای مالیاتی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ [۳]، [۱] (ارقام به هزار میلیارد تومان)

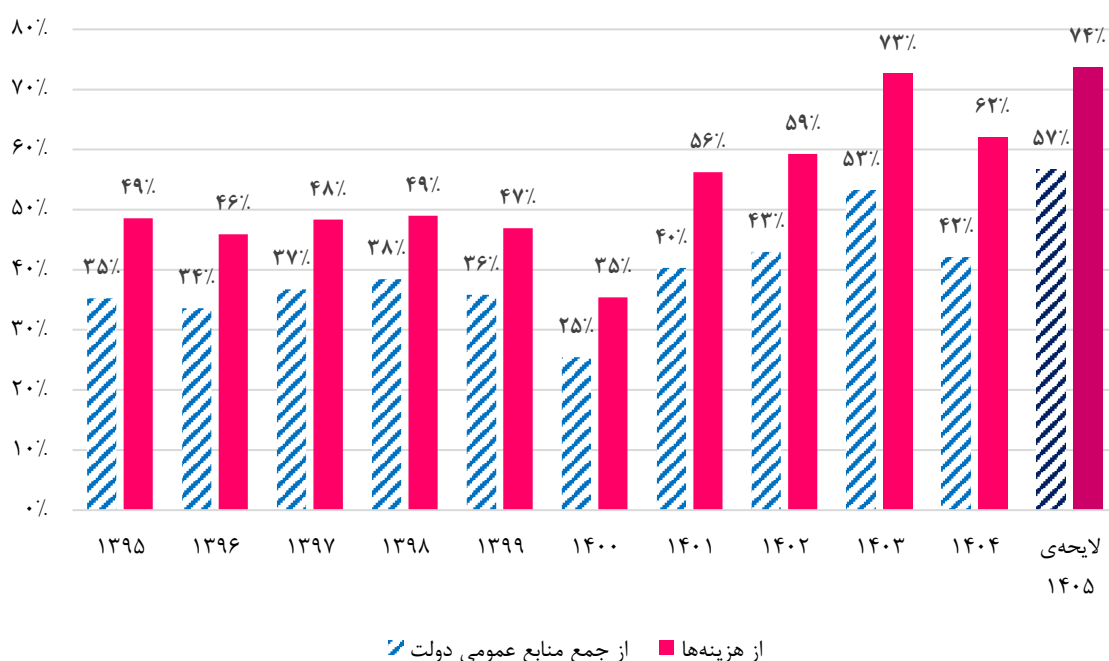
پایه مالیاتی	۱۴۰۳	۱۴۰۴			۱۴۰۵	
	عملکرد	مصوب	عملکرد ۸ ماهه	تحقق ۸ ماهه	لایحه	رشد
مالیات اشخاص حقوقی	۵۴۳	۸۱۰	۴۸۱	۸۹٪	۱,۱۸۳	۴۶٪
مالیات بر درآمدها	۲۲۶	۳۱۹	۱۷۵	۸۲٪	۴۴۶	۴۰٪
مالیات بر ثروت	۳۱	۵۵	۲۶	۷۲٪	۱۰۴	۹۰٪
مجموع مالیات‌های مستقیم	۸۰۱	۱,۱۸۴	۶۸۲	۸۶٪	۱,۷۳۳	۴۶٪
مالیات بر واردات	۱۳۲	۲۶۴	۶۸	۳۹٪	۲۳۱	-۱۲٪
مالیات بر کالاها و خدمات	۴۲۹	۶۳۶	۳۵۰	۸۲٪	۹۹۷	۵۷٪
مجموع مالیات‌های غیرمستقیم	۵۶۰	۹۰۰	۴۱۸	۷۰٪	۱,۲۲۸	۳۶٪
مجموع درآمدهای مالیاتی	۱,۳۶۱	۲,۰۸۴	۱,۱۰۰	۷۹٪	۲,۹۶۱	۴۲٪
مجموع درآمدهای مالیاتی بدون احتساب افزایش ۲ واحد درصد مالیات بر ارزش افزوده						
					۲۷۹۱	۳۴٪

نسبت مجموع درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی طبق لایحه بودجه ۱۴۰۵ برابر ۵.۹٪ است. میانگین تلاش سازمان در جهت افزایش درآمدهای مالیاتی در سال‌های اخیر، سالانه ۰.۶٪ افزایش نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی بوده است به طوریکه این نسبت از ۳.۸٪ در سال ۱۴۰۰ به ۶٪ در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ رسید. نسبت به سال ۱۴۰۴ اندکی کاهش یافته است؛ و هم‌چنان از حوالی سال‌های ۱۳۹۵ (۶.۵٪) و هدف کمی برنامه هفتم در سال ۱۴۰۵ (۷.۴٪) کمتر است که این امر به دلیل مغایرت با ماده ۱ قانون الزامات و احکام مورد نیاز قوانین و بودجه‌های سنواتی مصوب ۱۴۰۴، مبنی بر درج الزامات بودجه ای قوانین در لایحه بودجه، نقض صدر اصل ۵۲ قانون اساسی به نظر می‌رسد.

همان‌طور که در جدول دیده می‌شود، در لایحه‌ی سال ۱۴۰۵، نسبت به قانون بودجه‌ی ۱۴۰۴، مالیات بر واردات ۱۲٪ کاهش پیدا کرده است. اگر این ردیف را کنار بگذاریم، جمع مالیات‌های مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات ۵۰٪+ تغییر دارد. این دسته مالیات‌هایی است که توسط سازمان امور مالیاتی کشور دریافت می‌شود.

در لایحه‌ی بودجه، یک اصلاح دیگر پیشنهاد افزایش دو واحد درصدی نرخ مالیات بر ارزش‌افزوده از ۱۰٪ به ۱۲٪ بوده است. بنا به لایحه، این اقدام ۱۷۰ هزار میلیارد تومان درآمد بیش‌تر برای دولت خواهد داشت. بنابراین، برای مقایسه‌ی بهتر با سال ۱۴۰۴، باید این درآمد را کنار گذاشت. با این کار، رشد درآمدهای مالیاتی در سال ۱۴۰۵ به ۳۴٪+ می‌رسد و با در نظر گرفتن سایر اصلاحات انجام شده از جمله سقف معافیت مالیاتی و انعکاس منابع حاصل از ارزش‌افزوده فراورده‌های نفتی و... رشد اسمی درآمدهای مالیاتی بدون در نظر گرفتن تغییر در قواعد از این مقدار نیز کمتر بوده که با تغییر سطح اسمی اقتصاد فاصله قابل توجهی دارد.

درآمدهای مالیات مطمئن‌ترین روش برای تأمین هزینه‌های دولت است؛ چراکه هم می‌تواند به‌صورت پایدار ادامه پیدا کند و هم در برابر نوسان‌های اقتصادی ایمن است. بنابراین، هرچه سهم بیشتری از منابع دولت از مالیات تأمین شود، بودجه از تاب‌آوری و استحکام بهتری برخوردار است. با توجه به ویژگی باثبات بودن اعتبارات هزینه‌ای، اولویت اول دولت باید این موضوع باشد که بتواند در هر سال، سهم بیشتری از اعتبارات هزینه‌ای را از محل مالیات تأمین کند. از این‌رو نسبت مالیات به هزینه‌ها یکی دیگر از شاخص‌های مورد بررسی است. با این توضیح، شکل ۳ سهم مصوب مجموع درآمدهای مالیاتی (جمع درآمدهای مالیاتی و حقوق ورودی گمرکی) از سرجمع منابع عمومی دولت و از هزینه‌ها نشان می‌دهد. ستون پررنگ مربوط به اعتبارات هزینه‌ای و ستون هاشورخورده مربوط به جمع منابع است.

شکل ۳. نمودار سهم مصوب مجموع درآمدهای مالیاتی لایحه بودجه ۱۴۰۵ [۱]

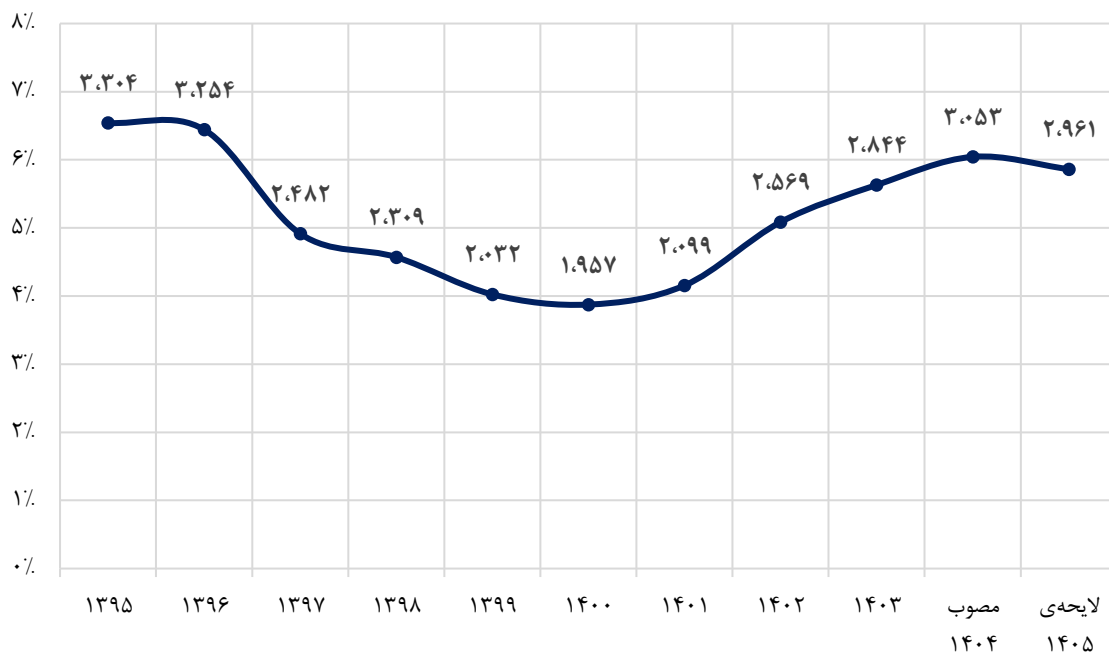
مأخذ: قانون‌های بودجه‌ی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۴ کل کشور و لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۵ کل کشور

همان‌طور که مشخص است، سهم مالیات‌ها (با لحاظ درآمدهای گمرکی) از جمع منابع عمومی دولت برابر ۵۷ درصد است. در مقایسه با یک دهه گذشته، این سهم بالاترین مقدار مصوب قوانین بودجه سنواتی است، اما با نگاه واقع‌بینانه، سهم درآمدهای مالیاتی از منابع دولت تنها کمی از نصف بیش‌تر است. با وجود این‌که از منظر این شاخص، لایحه سال ۱۴۰۵ از سال‌های پیش بهتر است، اما همچنان با سطح‌های مطلوب فاصله دارد.

در نسبت درآمدهای مالیاتی به اعتبارات هزینه‌ای، براساس اعداد لایحه، سهم درآمدهای مالیاتی از هزینه‌ها برای سال ۱۴۰۵ برابر ۷۴ درصد است. دوباره، در مقایسه با قانون‌های بودجه‌ی قبلی، این عدد بالاترین مقدار را در یک دهه‌ی گذشته داشته است. براساس ماده (۲۶) قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران در پایان سال‌های برنامه، سهم درآمدهای مالیاتی از اعتبارات هزینه‌ای باید به ۸۰ درصد برسد. بنابراین، اگر آن‌چه در عمل محقق می‌شود به برنامه‌ریزی‌های قانون بودجه نزدیک باشد، رسیدن به این هدف‌گذاری دورازانتظار نیست.

در تحلیل درآمدهای مالیاتی، یک رویکرد دیگر بررسی نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی است. در بسیاری از کشورهای جهان، اندازه دولت هم‌بستگی بالایی با سطح درآمدهای مالیاتی دارد. به‌عبارتی به میزانی که سهم مالیات از تولید ناخالص داخلی افزایش می‌یابد، اندازه دولت نیز افزایش یافته و توان دولت برای ارائه خدمات عمومی رشد می‌کند. مقایسه نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی هم با گذشته و هم با کشورهای دیگر می‌تواند دلالت‌های مهمی در سیاست‌گذاری اقتصادی دولت داشته باشد. شکل ۴ نسبت عملکرد مجموع درآمدهای مالیاتی را به تولید ناخالص داخلی در یک دهه گذشته به‌همراه لایحه ۱۴۰۵ نشان می‌دهد. براساس شکل زیر نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی در بازه ۱۳۹۶-۱۴۰۰ روند نزولی داشته، اما از سال ۱۴۰۰ این روند صعودی شده است.

همچنین به منظور ارائه شهود بهتر نسبت به میزان مالیات اخذ شده در طی سالیان اخیر براساس شرایط فعلی، در این شکل نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی هر سال در تولید ناخالص داخلی برآوردی سال ۱۴۰۵ ضرب شده است تا نشان دهد بر مبنای سال ۱۴۰۵، در سال‌های پیش چقدر مالیات‌ستانی صورت می‌گرفت. همان‌طور که مشخص است، با توجه به لایحه بودجه‌ی سال ۱۴۰۵، نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی ۵.۹٪ خواهد بود.

شکل ۴. نمودار نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی با اعداد واقعی به‌روزرسانی شده [۱، ۳]

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
یادداشت: در هر سال، عدد روی شکل برابر «نسبت عمل‌کرد مجموع درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی در آن سال» ضرب‌در «پیش‌بینی تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۵» به هزار میلیارد تومان است. به‌عنوان مثال، اگر قرار بود میزان مالیات سال ۱۴۰۵ بر مبنای سطح مالیات‌ستانی سال ۱۳۹۶ باشد، باید مالیات سال ۱۴۰۵ معادل ۳'۲۵۴ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته می‌شد.

ماده (۲۵) قانون برنامه هفتم پیشرفت اشاره می‌کند که در پایان سال‌های برنامه، نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی باید به ۱۰ درصد افزایش پیدا کند. جدول ۴ نشان می‌دهد برای دستیابی به این هدف، نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در بازه سال‌های ۱۴۰۵ تا ۱۴۰۷ باید چه عددی باشد. در این جدول، نسبت سال ۱۴۰۴ با توجه به قانون بودجه همان سال و نسبت سال ۱۴۰۷ برابر با ۱۰ درصد قرار داده شده است. سپس، برای سال‌های ۱۴۰۵ و ۱۴۰۶، نسبت‌ها با درون‌یابی به‌دست آمده و اندازه گام‌ها در هر سال برابر فرض شده است.

همان‌طور که مشخص است، برای حرکت در راه رسیدن به هدف‌گذاری برنامه، نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در انتهای سال ۱۴۰۵ باید برابر ۷/۴ درصد تنظیم شود. با این حال، همان‌طور که گفته شد، با توجه به مقدار ثبت شده در لایحه بودجه، این نسبت ۵/۹ درصد است. سطر دوم جدول نشان می‌دهد با توجه به برآورد تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۵، درآمدهای مالیاتی مورد نیاز برای ایجاد این نسبت برابر ۳'۷۱۹ هزار میلیارد تومان است که این مقدار

از پیش‌بینی لایحه از درآمدهای سال پیش‌رو بسیار بیش‌تر است. به عبارت دیگر، مجموع درآمدهای مالیاتی باید ۷۵۸ هزار میلیارد تومان افزایش یابد تا گام مناسب برنامه‌ریزی شده برای این سال در مسیر تحقق هدف‌گذاری برنامه هفتم برداشته شود. در نتیجه، به نظر می‌رسد جهت‌گیری لایحه بودجه به سمتی نیست که بتواند هدف‌گذاری مالیاتی قانون برنامه‌ی هفتم را محقق کند.

جدول ۱. پیش‌بینی درآمدهای مالیاتی برای دستیابی به هدف‌گذاری برنامه هفتم [۳] [۴]

سال	۱۴۰۴	۱۴۰۵	۱۴۰۶	۱۴۰۷
نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی	۶.۰٪	۷.۴٪	۸.۷٪	۱۰.۰٪
درآمدهای مالیاتی با فرض تولید ناخالص داخلی ۱۴۰۵ (هزار میلیارد تومان)		۳,۷۱۹	۴,۳۸۵	۵,۰۵۱

در سال ۱۴۰۵، مجموع درآمدهای ازدست‌رفته دولت به واسطه‌ی معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی برابر ۲۹۸۰ هزار میلیارد تومان برآورد شده است که تقریباً معادل مجموع درآمدهای مالیاتی است. برخلاف تکلیف ماده ۲۷ قانون برنامه هفتم، دولت این فهرست را در پیوست بودجه منتشر نکرده است که این امر، نقض صدر اصل ۵۲ (مبنی بر تهیه لایحه بودجه بر اساس ترتیبات قانونی) به نظر می‌رسد.

ب) درآمدهای گمرکی

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، میزان منابع پیش‌بینی‌شده از محل درآمدهای حاصل از حقوق ورودی گمرکی معادل ۲۳۱ هزار میلیارد تومان برآورد شده است که در مقایسه با رقم مصوب در قانون بودجه سال جاری، کاهش ۱۲/۵ درصدی را نشان می‌دهد. بخش عمده این کاهش ناشی از بازنگری در برآورد درآمدهای حاصل از واردات خودرو است. بر اساس عملکرد هشت‌ماهه سال ۱۴۰۴، درآمدهای گمرکی حدود ۸۳/۷ هزار میلیارد تومان محقق شده و انتظار می‌رود این رقم تا پایان سال به حدود ۱۵۰ هزار میلیارد تومان افزایش یابد. با این حال، مهم‌ترین عامل عدم تحقق کامل درآمدهای گمرکی در سال جاری و سال گذشته، تأمین نشدن منابع ارزی لازم برای واردات خودرو و در نتیجه عدم وصول حقوق ورودی مرتبط با خودرو بوده است. همچنین پیش‌بینی می‌شود درآمد برآوردشده در سال ۱۴۰۵ نیز در این بخش به طور کامل محقق نشود. متغیرهای مبنای محاسبه درآمدهای گمرکی عبارتند از: مقدار کل واردات، نرخ ارز مبنای حقوق ورودی، نرخ تعرفه گروه‌های مختلف کالایی و سهم بخش‌های مختلف از واردات کل است.

۱. مقدار کل واردات: بر اساس لایحه بودجه، دولت میزان کل واردات پیش‌بینی‌شده برای سال ۱۴۰۵ را ۶۰ میلیارد دلار برآورد کرده است. این در حالی است که ارزش واردات در سال ۱۴۰۳ حدود ۷۳ میلیارد دلار بوده و برای سال ۱۴۰۴ نیز رقم واردات نزدیک به ۶۴ میلیارد دلار پیش‌بینی می‌شود. از این رو، با توجه به روند رشد موجود و در صورت تأمین منابع ارزی لازم، انتظار می‌رود حجم واردات در سال ۱۴۰۵ حدود ۵۶ میلیارد دلار باشد که این رقم نزدیک به ۴ میلیارد دلار کمتر از برآورد مندرج در لایحه است.

۲. نرخ ارز مبنای حقوق ورودی: نرخ ارز مبنای محاسبه حقوق ورودی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ برای کالاهای اساسی

به‌صورت دو نرخ در نظر گرفته شده است، اما برای سایر گروه‌های کالایی یکنواخت و ثابت تعیین شده است. بر این اساس، بخشی از واردات کالاهای اساسی با منشأ غیرمرزنشینی مشمول نرخ ۲۸ هزار و ۵۰۰ تومان است، درحالی‌که مبنای محاسبه حقوق ورودی برای همه سایر کالاها، به‌جز کالاهای اساسی، نرخ معادل ۱۰۳ هزار تومان به‌ازای هر یورو و حدود ۸۹ هزار تومان به‌ازای هر دلار خواهد بود.

۳. نرخ تعرفه: نرخ تعرفه از عوامل کلیدی مؤثر بر میزان درآمدهای گمرکی به شمار می‌رود. در لایحه بودجه، تعرفه کالاهای اساسی، محصولات کشاورزی، دارو و تجهیزات پزشکی معادل ۴ درصد تعیین شده است که در صورت اجرای کامل این حکم توسط دولت، درآمدی در حدود ۴۱ هزار میلیارد تومان از این محل برای دولت پیش‌بینی می‌شود. علاوه بر این، با توجه به رقم ۲۳۱ هزار میلیارد تومانی درآمدهای گمرکی به نظر می‌رسد مفروض لایحه برای میانگین نرخ تعرفه واردات خودرو ۱۰۰ درصد باشد. البته شایان ذکر است که میانگین تعرفه‌های خودرو در جدول الزامات منابع نرخ تعرفه ۱۰۰ درصدی را نشان نمی‌دهد.

۴. سهمیه ارزی: در لایحه بودجه، برای واردات گروه کالاهای اساسی رقمی معادل ۱۷/۵ میلیارد دلار پیش‌بینی شده است. همچنین مبلغ ۵۰۰ میلیون دلار به واردات خودرو اختصاص یافته و بر اساس مفروضات مندرج در لایحه، میزان ارز در نظر گرفته‌شده برای واردات ماشین‌آلات، تجهیزات و مواد اولیه و واسطه‌ای حدود ۲۹/۵ میلیارد دلار برآورد می‌شود. در جدول (۴)، شیوه محاسبه درآمدهای گمرکی به تفکیک گروه‌های مختلف کالایی تشریح شده است. مطابق این محاسبات، در صورتی که دولت نرخ تعرفه واردات ماشین‌آلات و تجهیزات را از ۴ و ۵ درصد به ۲ درصد کاهش دهد، حدود ۷۷ هزار میلیارد تومان از درآمدهای گمرکی پیش‌بینی شده محقق نخواهد شد.

جدول ۴. برآورد مالیات بر واردات لایحه بودجه ۱۴۰۵ [۱]

عنوان	ارزش دلاری واردات (میلیارد دلار)	میانگین نرخ تعرفه (درصد)	میانگین نرخ ارز مبنای محاسبه حقوق ورودی (تومان)	مبلغ (هزار میلیارد تومان)
دارو، مواد اولیه دارویی، ملزومات مصرفی پزشکی و شیرخشک اطفال و کالاهای اساسی، نهاده‌های دامی و کشاورزی (میلیارد دلار)	۸.۹	۴	۲۸,۵۰۰	۱۰
مواد اولیه و واسطه‌ای، قطعات منفصله، ماشین‌آلات، تجهیزات دانش‌بنیان و... (میلیارد دلار)	۳۰	۴	۸۹,۰۰۰	۳۱
گوشتی تلفن همراه کمتر از ۶۰۰ دلار (میلیارد دلار)	۱.۵	۵	۸۹,۰۰۰	۱۱
گوشتی تلفن همراه بیشتر از ۶۰۰ دلار (میلیارد دلار)	۰.۵	۱۵	۸۹,۰۰۰	۱۱۸
خودرو سواری (میلیارد دلار)	۰.۵	۱۰۰	۸۹,۰۰۰	۷
کشنده‌ها (میلیارد دلار)	۰.۵	۷	۸۹,۰۰۰	۷
سایر کالاها (میلیارد دلار)	۱۰.۰	۹	۸۹,۰۰۰	۴۵
مجموع	۵۱.۴	-	-	۳
پیش‌بینی عملکرد ردیف‌های ثبت معافیت‌ها و تخفیفات گمرکی و حقوق ورودی				۸۰
لایحه ۱۴۰۵				۳۱۰
				۷۹
				۲۳۱

مأخذ: محاسبات گزارش.

شایان ذکر است که میانگین نرخ تعرفه برای واردات مواد و ملزومات مورد نیاز کالاهای دانش‌بنیان، معادل ۴ درصد پیش‌بینی شده است.

در مجموع تحقق درآمدهای گمرکی پیش‌بینی شده در لایحه تابعی از موارد ذیل است:

۱. **تأمین ارز واردات خودرو:** با توجه به سهم ۴۵ هزار میلیاردتومانی حقوق ورودی خودرو، عدم تأمین ارز مورد نیاز همانند رویه سال‌های گذشته می‌تواند این ردیف درآمدی را با عدم تحقق مواجه سازد و از این محل کسری قابل توجهی به درآمدها تحمیل شود؛ لذا تمهید شرایط و تأمین منابع ارزی مورد نیاز برای واردات خودرو ضروری است.

۲. **تغییر نرخ ارز مبنای محاسبه حقوق ورودی** موجب دگرگونی در میزان درآمدهای گمرکی شده است و در صورت عدم اعمال این تغییر یا انتخاب نرخ ارز مبنای پایین‌تر، تحقق درآمدهای گمرکی می‌تواند به طور قابل توجهی تحت تأثیر قرار گیرد.

۳. با در نظر گرفتن حجم واردات حدود ۵۶ میلیارد دلار در سال ۱۴۰۵، افزایش نرخ ارز مبنای محاسبه حقوق ورودی، به احتمال زیاد موجب کاهش تقاضای کل و در نتیجه افت حجم واردات خواهد شد؛ امری که تحقق کامل درآمدهای پیش‌بینی شده در بخش مالیات و حقوق ورودی را با تردید مواجه می‌کند. منابع حاصل از واردات خودرو نیز به نظر نمی‌رسد به تحقق کامل روبه‌رو باشد. در این شرایط، اگر قرار باشد مانند برخی از سال‌های گذشته، کاهش نرخ تعرفه واردات ماشین‌آلات، تجهیزات و سایر کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای از ۴ و ۵ درصد به ۲ درصد رخ دهد، **حدود ۶۰ هزار میلیارد تومان عدم تحقق درآمد در بخش مالیات بر واردات نسبت به ارقام مندرج در لایحه بودجه محتمل است.**

ج) درآمدهای حاصل از مالکیت دولت

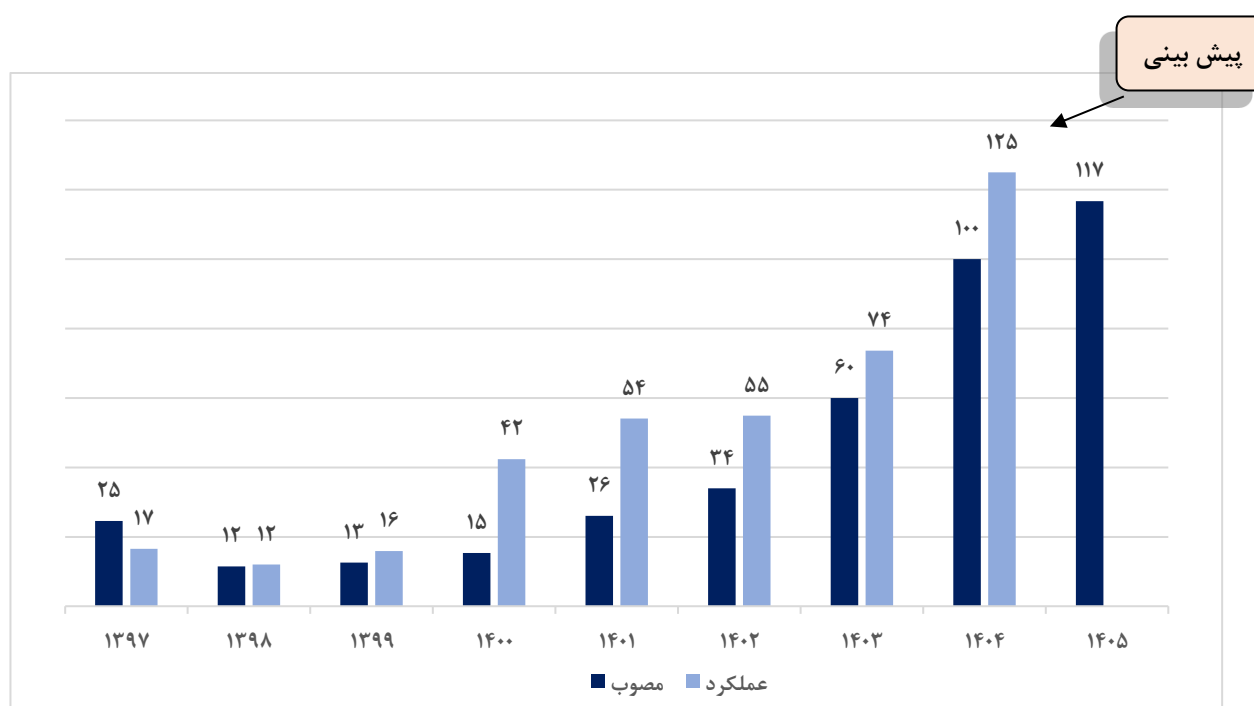
درآمدهای حاصل از مالکیت دولت ماحصل فعالیت‌های تصدی‌گرانه دولت در بخش‌های مختلف است. ارقام اصلی درآمد حاصل از مالکیت دولت شامل سود سهام شرکت‌های دولتی، درآمدهای حاصل از مالکیت دولت در بخش ارتباطات، درآمد حاصل از بهره‌مالکانه و حقوق دولتی و سایر درآمدهاست که در ادامه ارقام لایحه بودجه ۱۴۰۵ در این موارد ارزیابی شده است.

۱. سود سهام شرکت‌های دولتی

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، سود سهام شرکت‌های دولتی رقم ۱۱۷ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۴، رشد ۱۷ درصدی را نشان می‌دهد. به طور خاص، سود سهام بانک مرکزی با اختلاف، بالاترین میزان در میان تمام شرکت‌ها با رقم ۵۵ هزار میلیارد تومان است که در منابع عمومی دولت لحاظ شده است. براساس بند «ب» ماده (۵۶) **قانون بانک مرکزی**^۱، بانک مذکور موظف است پس از شناسایی سود خالص قبل از مالیات، ابتدا ۵۰ درصد آن را به حساب اندوخته قانونی خود منظور کند و باقی‌مانده را پس از کسر بخشی از سود جهت منظور نمودن به اندوخته احتیاطی (به پیشنهاد رئیس کل بانک و تصویب مجمع عمومی) و انجام تکلیف تبصره «۱» ماده

۱. بانک مرکزی موظف است سالیانه پنجاه درصد (۵۰٪) سود خالص قبل از مالیات خود را به حساب اندوخته قانونی منظور کند و باقی‌مانده را پس از کسر بخشی از سود جهت منظور نمودن به اندوخته احتیاطی که به پیشنهاد رئیس کل بانک و تصویب مجمع عمومی تعیین خواهد شد و پس از اجرای حکم مذکور در تبصره «۱» ماده (۲۹) این قانون به دولت پرداخت کند. پرداخت سود توسط بانک مرکزی به دولت قبل از تصویب صورت‌های مالی بانک مرکزی و قبل از اجرای تبصره مذکور ممنوع است. همچنین، هر سه سال یک‌بار پنجاه درصد (۵۰٪) موجودی حساب اندوخته قانونی باید صرف افزایش سرمایه بانک مرکزی شود.

(۲۹) قانون بانک مرکزی^۱ (افزایش سرمایه بانک‌های دولتی از محل عایدی دولت از سود خالص بانک مرکزی)، به دولت پرداخت کند. بنابراین در نظر گرفتن هر سودی برای بانک مرکزی در پیوست شماره سه لوایح بودجه سنواتی، به منزله نسخ ضمنی حکم مذکور در قانون بانک مرکزی است که این امر برخلاف صدر اصل ۵۲ قانون اساسی است. در شکل ۵، میزان مصوب و عملکرد سود سهام شرکت‌های دولتی طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۴۰۵ نشان داده شده است. با توجه به وصولی بالای سود سهام شرکت‌های دولتی در شش ماهه اول سال جاری، پیش‌بینی می‌شود سود شرکت‌های مذکور، به رقمی حدود ۱۲۵ هزار میلیارد تومان تا پایان سال ۱۴۰۴ برسد. بر این اساس، پیش‌بینی عملکرد سود سهام شرکت‌های دولتی در سال ۱۴۰۴، ۱۲۵ درصد خواهد بود. نکته قابل توجه درخصوص شکل مذکور، عملکرد عمدتاً بالا و بیش از ۱۰۰ درصد سود سهام شرکت‌های دولتی بوده که از سال ۱۴۰۰ به بعد نمود بیشتری پیدا کرده است.

شکل ۵. نمودار سود سهام مصوب و عملکرد شرکت‌های دولتی طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۴۰۵ [۵] (هزار میلیارد تومان)

۲. مالکیت دولت در بخش ارتباطات

درآمد دولت در بخش ارتباطات ناشی از سهم دولت از درآمد اپراتورهای حوزه ارتباطات است. براساس قوانین سهم دولت از درآمد اپراتورهای تلفن همراه در حدود ۳۰ درصد درآمد آنهاست و این درآمد نیز در طی سال روند باثباتی دارد. میزان مصوب این ردیف در قانون بودجه ۱۴۰۴ معادل ۲۶ هزار میلیارد تومان بوده که در هشت‌ماهه عملکرد ۱۲۷ درصدی معادل ۲۲ هزار میلیارد تومان داشته و پیش‌بینی می‌شود تا انتهای سال عملکرد بالای ۱۰۰ درصدی

۱. در صورتی که مؤسسه اعتباری که به موجب این ماده ملزم به افزایش سرمایه شده است، دولتی باشد، دولت موظف است منابع مورد نیاز برای افزایش سرمایه مؤسسه اعتباری مورد نظر را در لایحه اصلاحیه قانون بودجه همان سال یا لایحه بودجه سال بعد با تخصیص صددرصد (۱۰۰٪) پیش‌بینی کند. در صورتی که دولت به این حکم عمل نکرده یا پیشنهاد دولت مورد موافقت مجلس قرار نگیرد، افزایش سرمایه مؤسسات اعتباری دولتی موضوع این تبصره از محل عایدی دولت از سود خالص بانک مرکزی با رعایت اصل پنجاه و سوم (۵۳) قانون اساسی انجام خواهد شد.

داشته باشد. میزان پیشنهادی این ردیف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ برابر ۴۰ هزار میلیارد تومان است که رشد ۵۳ درصدی نسبت به میزان مصوب امسال داشته و نسبت به عملکرد رشد ۱۸ درصدی دارد. با توجه به افزایش تعرفه خدمات همراه در سال ۱۴۰۳ و افزایش ۲۰ درصدی سالیانه میزان استفاده از خدمات تلفن همراه در طی چند سال اخیر می‌توان گفت عدد ۴۰ هزار میلیارد تومانی پیش‌بینی شده در لایحه برای درآمدهای دولت از محل ارتباطات به‌طور کامل محقق شود.

۳. درآمدهای حاصل از بهره‌مالکانه و حقوق دولتی معادن

رقم پیشنهادی دولت برای دریافت بهره‌مالکانه و حقوق دولتی معادن در لایحه بودجه ۱۴۰۵، ۷۷ هزار تومان تعیین شده است. در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ نیز میزان مصوب این ردیف ۵۵ هزار میلیارد تومان بوده که لایحه ۱۴۰۵ نسبت به میزان مصوب سال ۱۴۰۴ رشد ۴۰ درصدی داشته است. درآمدهای حاصل از بهره‌مالکانه و حقوق دولتی معادن در چهار بخش تحصیل می‌شود. بخشی از درآمدها به‌صورت نقدی به خزانه واریز می‌شود که عملکرد هشت‌ماهه این ردیف معادل ۳۷ هزار میلیارد تومان است و پیش‌بینی می‌شود تا انتهای سال کامل محقق شود. لذا با توجه به عملکرد قابل پیش‌بینی از تحقق امسال، برآورد از عملکرد این ردیف در سال آینده حدوداً همان ۷۷ هزار میلیارد تومان است.

۴. درآمدهای حاصل از فروش کالا و خدمات

درآمدهای حاصل از فروش کالا و خدمات عمدتاً درآمدهای از محل خدمات قضایی، تعویض پلاک و تعویض سند، خدمات آموزشی و فرهنگی، خدمات درمانی و درآمدهای حاصل از فروش و عرضه فعالیت‌های فضایی، فروش داده، تصاویر ماهواره‌ای و سایر اقلام مشابه است. رقم مصوب این بند در قانون بودجه ۱۴۰۴ در حدود ۶۰ هزار میلیارد تومان بوده و با توجه به رویه سال‌های گذشته مبنی بر وصولی تقریباً کامل این ردیف، به‌نظر می‌رسد به‌طور صد در صدی محقق شود. عدد پیش‌بینی شده در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ برای این ردیف حدود ۸۳ هزار میلیارد تومان است که رشد ۳۸ درصدی نسبت به عملکرد پیش‌بینی شده امسال دارد.

(د) سایر درآمدهای دولت

سایر درآمدهای دولت از دو بخش تشکیل شده است: الف) درآمد حاصل از جرائم و خسارات و ب) درآمدهای متفرقه. در قانون بودجه ۱۴۰۴ درآمد حاصل از جرائم ۲۵ هزار میلیارد تومان و درآمدهای متفرقه نیز معادل ۹۵ هزار میلیارد تومان لحاظ شده بود. مجموع مصوب سایر درآمدهای دولت معادل ۱۲۰ هزار میلیارد تومان بوده که در هشت‌ماهه ابتدایی سال بالغ بر ۸۸ هزار میلیارد تومان معادل ۱۱۰ درصد رقم مصوب تحقق داشته است و پیش‌بینی می‌شود این میزان تا انتهای سال به ۱۲۰ هزار میلیارد تومان نیز برسد. میزان پیشنهادی این ردیف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ معادل ۱۲۸ هزار میلیارد تومان است که رشد ۶ درصدی دارد که با توجه به پیش‌بینی از تحقق امسال، امکان تحقق این ردیف دور از انتظار نیست.

۳-۲. واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای

واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ معادل ۲۷۵ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده است.

این رقم نسبت به میزان مصوب سال ۱۴۰۴ کاهش ۷۰ درصدی دارد و نسبت به عملکرد برآوردی سال ۱۴۰۴ کاهش ۲۸ درصدی دارد. در جدول ۶ منابع حاصل از ردیف‌های اصلی واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای به تفکیک منابع حاصل از نفت خام و میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی، و منابع حاصل از واگذاری اموال و دارایی‌های دولت ارائه شده است.

جدول ۲. مقایسه ارقام واگذاری دارایی‌های سرمایه در قانون بودجه ۱۴۰۴ و لایحه بودجه ۱۴۰۵ [۱، ۳]

شرح	۱۴۰۴		۱۴۰۵	
	قانون	پیش‌بینی عملکرد سال	لایحه	رشد لایحه نسبت به قانون (درصد)
صادرات نفت خام، میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی	۶۰۴	۳۵۵	۲۶۳	-۵۶
واگذاری اموال و دارایی‌های دولت	۳۲۴	۲۵	۱۲	-۹۶
مجموع واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۹۲۸	۳۸۰	۲۷۵	-۷۰

کاهش قابل توجه رقم پیشنهادی لایحه بودجه ۱۴۰۵ برای درآمد حاصل از نفت و گاز نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۴ ناشی از دلایلی است که در ادامه به تشریح آن‌ها پرداخته می‌شود. اولین مسئله کاهش سهم دولت از کل منابع نفتی طبق قاعده اساسنامه صندوق توسعه ملی است. بر اساس اساسنامه صندوق توسعه ملی سهم صندوق توسعه هر ساله ۳ واحد درصد افزایش یافته و به تبع سهم دولت نیز ۳ واحد درصد کاهش می‌یابد. در نتیجه سهم دولت از کل منابع نفتی در لایحه بودجه ۱۴۰۵ از ۳۷.۵ درصد به ۳۴.۵ درصد رسیده است.

ثانیا در لایحه بودجه ۱۴۰۵ فرض بر این است که تمام درآمد نفتی سهم دولت به میزان ۸.۸ میلیارد دلار به تامین ارز ترجیحی با نرخ ۲۸.۵۰۰ تومان اختصاص پیدا کند در حالی که در قانون بودجه ۱۴۰۴ مابه‌التفاوت نرخ ۲۸.۵۰۰ تومان تا ۳۸.۵۰۰ تومان معادل ۱۰۲ هزار میلیارد تومان به عنوان منابع نفتی دولت در نظر گرفته شده است. به عبارتی فرض قانون بودجه ۱۴۰۴ بر این بوده که نرخ ارز درآمدهای نفتی ۱۰ هزار تومان افزایش می‌یابد که اجرایی نشد.

دلیل دیگر کاهش قیمت جهانی نفت است. به دلیل چشم‌انداز مثبت از پایان جنگ روسیه-اوکراین، با ورود دوباره نفت روسیه به بازارهای جهانی روند قیمت‌های نفت در سال ۱۴۰۵ نسبت به سال ۱۴۰۴ کاهشی خواهد بود.

آخرین نکته این است که رقم مصوب منابع نفتی در قانون بودجه ۱۴۰۴ بیش‌برآوردی داشت و عملکرد آن بسیار کمتر از میزان مصوب است. توضیح بیشتر آنکه در قانون بودجه ۱۴۰۴ سهم دولت از درآمدهای نفتی معادل ۱۳.۱ میلیارد دلار مصوب شد -که بیش‌برآوردی داشت-. نتیجتاً عملکرد درآمدهای نفتی در سال ۱۴۰۴ کمتر از رقم مصوب بوده و بخشی از کاهش رقم درآمدهای نفتی در لایحه بودجه ۱۴۰۵ به دلیل برآورد غیرواقعی رقم مصوب قانون بودجه ۱۴۰۴ است. در صورتی که تغییر درآمدهای نفتی نسبت به پیش‌بینی عملکرد سال ۱۴۰۴ محاسبه شود، کاهش درآمدهای نفتی در لایحه ۱۴۰۵ تنها ۱۳ درصد است.

رقم پیشنهادی لایحه بودجه ۱۴۰۵ درباره واگذاری اموال و دارایی‌های دولت (مولدسازی) نسبت به رقم مصوب سال ۱۴۰۴ کاهش ۹۶ درصدی داشته و نسبت به عملکرد نیز ۵۲ درصد کاهش یافته است. دلیل کاهش قابل توجه رقم

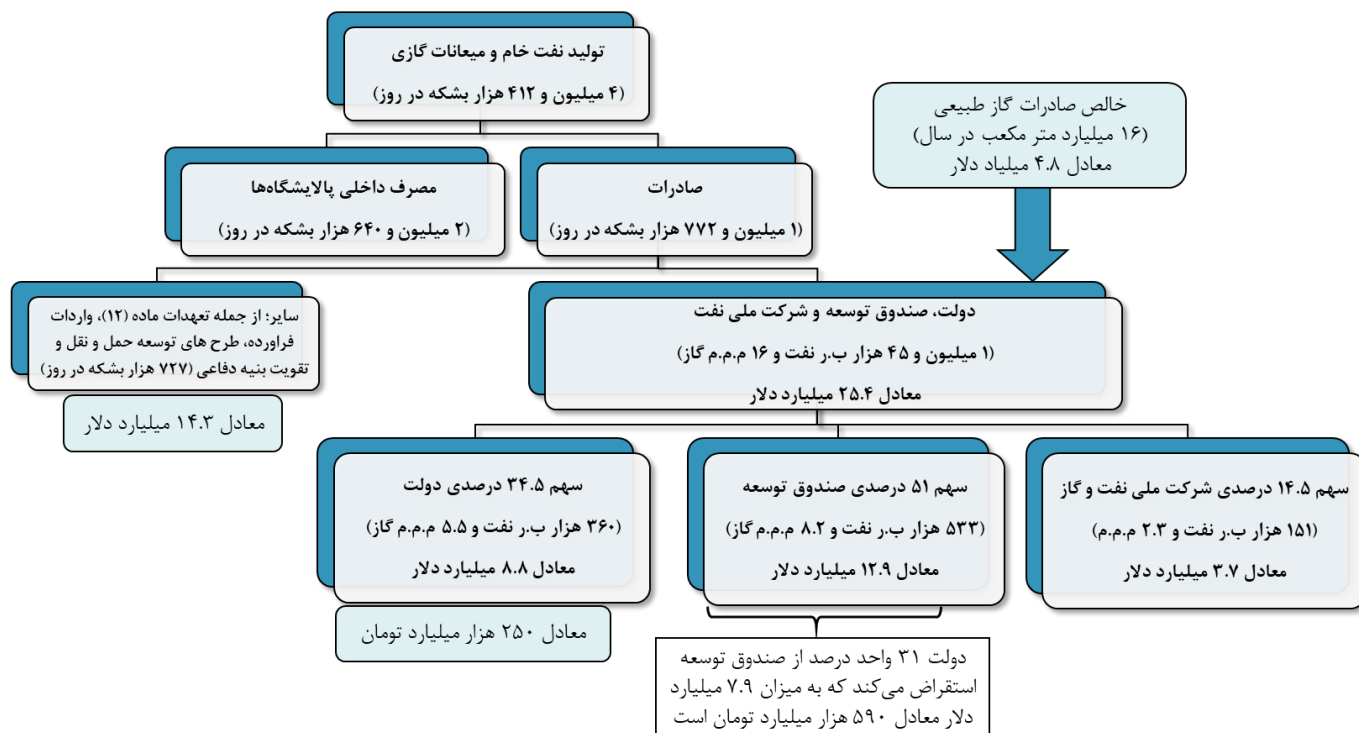

مولدسازی در لایحه برای پرهیز از بیش برآوردی رقم منابع عمومی است. با توجه به اینکه در سال ۱۴۰۴ - و سال‌های قبل‌تر از آن - میزان تحقق درآمدهای حاصل از مولدسازی دارایی‌های دولت بسیار کم بوده و تبدیل به کسری بودجه می‌شدند، در لایحه بودجه ۱۴۰۵ برآورد مولدسازی به سمت برآوردهای مطمئن‌تر با احتمال تحقق بالاتر حرکت کرده است. اما در عوض لایحه بودجه ۱۴۰۵ رقم بالایی را در جدول جمعی‌خرجی برای مولدسازی لحاظ کرده که همزمان دستگاه‌ها انگیزه برای مولدسازی داشته باشند و از چنانچه محقق نشد کسری بودجه ایجاد نکند. علاوه بر این، در بررسی میزان کاهش اعتبارات مولدسازی باید این نکته را در نظر داشت که از ۳۲۵ هزار میلیارد تومان رقم مولدسازی که در سال ۱۴۰۴ در نظر گرفته شده بود عملاً ۳۰۰ هزار میلیارد تومان آن از جنس غیر نقدی بوده و به منظور افزایش سرمایه بانک‌ها و تأدیه بدهی دولت به تأمین اجتماعی در نظر گرفته شده بود و صرفاً ۲۵ هزار میلیارد تومان آن نقدی بود.

الف) منابع حاصل از نفت و صادرات گاز

در لایحه بودجه ۱۴۰۵ میزان تولید نفت خام و میعانات گازی در حدود ۴۴۱۲ هزار بشکه در روز در نظر گرفته شده است که از این میزان حدود ۲۶۴۰ هزار بشکه به مصرف داخلی پالایشگاه‌ها پتروشیمی‌ها خواهد رسید تا برای تولید فراورده‌های اصلی مورد استفاده قرار گیرد. مجموع میزان صادراتی نفت خام و میعانات گازی معادل ۱۷۷۲ هزار بشکه در نظر گرفته شده است که از میزان ۷۲۷ هزار بشکه به صورت تهاتری (غیرنقدی) بابت مصارف مختلفی از جمله بازپرداخت اصل و سود سرمایه‌گذاران در طرح‌های بالادستی نفت و گاز ماده (۱۲) قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور، واردات فراورده‌های نفتی، طرح‌ها توسعه حمل و نقل و تقویب بنیه دفاعی استفاده خواهد شد. با کسر این موارد، مجموع صادرات نقدی معادل ۱۰۴۵ هزار بشکه در روز است که صادرات گاز طبیعی به میزان ۱۶ میلیارد متر مکعب در سال به منابع حاصل از فروش نقدی صادراتی نفت افزوده شده و براساس جدول الزامات لایحه بودجه تسهیم می‌شود. بر اساس اساسنامه صندوق توسعه ملی، سهم صندوق از صادرات نفت و گاز هر ساله ۳ واحد درصد رشد می‌کند و با توجه به اینکه در سال ۱۴۰۴ سهم صندوق ۴۸ درصد است، در سال ۱۴۰۵ سهم صندوق توسعه به ۵۱ درصد می‌رسد. براساس قاعده تسهیم ردیف (۳-۵ و ۴-۵) جدول الزامات لایحه بودجه ۱۴۰۵، سهم شرکت ملی نفت و شرکت ملی گاز از محل صادرات نفت و گاز ۱۴.۵ درصد تعیین شده است. در نتیجه در سال ۱۴۰۵ سهم دولت از مجموع منابع حاصل از صادرات نفت خام، میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی ۳۴.۵ می‌شود. اما در ردیف (۱-۵) جدول الزامات بودجه، سهم صندوق توسعه از منابع صادرات نفت و گاز ۲۰ درصد تعیین شده است به این معنا که مابه‌التفاوت ۲۰ درصد تا ۵۱ درصد - معادل ۳۱ واحد درصد - توسط دولت از صندوق استقراض می‌شود. جهت نمایش بهتر جزئیات فروض تقسیم درآمدهای نفتی گفته شده در شکل (۶) ارائه شده است.

شکل ۶. نمودار تسهیم نفت خام، میعانات گازی و گاز طبیعی در لایحه بودجه ۱۴۰۵ [۱]

مفروضات مورد استفاده در محاسبات ریالی و دلاری درآمدهای نفتی در جدول (۷) ارائه شده است. سناریو پیش‌فرض لایحه درخصوص درآمدهای نفتی، متوسط قیمت ۵۴ دلار به‌ازای هر بشکه و صادرات ۱ میلیون و ۴۵ هزار بشکه نفت خام و میعانات گازی بوده و درخصوص صادرات گاز طبیعی، قیمت گاز ۳۰ سنت بر متر مکعب و صادرات آن ۱۶ میلیارد متر مکعب در نظر گرفته شده است. بر این مبنا درآمدهای نفت خام و میعانات گازی معادل ۲۰.۶ میلیارد دلار و منابع خالص صادرات گاز ۴.۸ میلیارد دلار و مجموع آن‌ها ۲۵.۴ میلیارد دلار است. سهم ۳۴.۵ درصدی دولت از مجموع درآمدهای نفتی معادل ۸.۸ میلیارد دلار می‌رسد. براساس ردیف (۲۲) جدول شماره (۱۴) لایحه بودجه ۱۴۰۵، دولت در نظر دارد مابه‌ازای تخصیص ارز به قیمت بالاتر از نرخ ترجیحی ۲۸۵۰۰ تومان جهت واردات اقلام اساسی، کشاورزی، دارو و تجهیزات پزشکی، یارانه کالا برگ به انتهای زنجیره پرداخت کند. در نتیجه، درآمدهای نفتی در منابع عمومی بر اساس نرخ ارز ۲۸۵۰۰ تومانی محاسبه و درج شده است و چنانچه این نرخ بالاتر برود، مطابق سازکاری که توضیح داده شد منابع آزادشده به جدول شماره (۱۴) انتقال یافته و به کالا برگ اختصاص می‌یابد.

بر اساس توضیحات فوق، ۸.۸ میلیارد دلار درآمدهای نفتی با نرخ ارز ۲۸۵۰۰ تومان معادل ۲۵۰ هزار میلیارد تومان درآمد ایجاد می‌کند. همچنین، استقراض ۳۱ واحد درصدی دولت از صندوق توسعه به میزان ۷.۹ میلیارد دلار بوده که با نرخ تسعیر ۷۵ هزار تومان - میانگین مرکز مبادله ارز و طلا - معادل ۵۹۰ هزار میلیارد تومان به خزانه دولت واریز می‌شود. سهم علی‌الحساب ۱۴.۵ درصدی شرکت ملی نفت از صادرات نفت خام و میعانات گازی معادل ۲۲۳ هزار میلیارد تومان (۲.۹ میلیارد دلار) و سهم شرکت ملی گاز از محل صادرات گاز طبیعی در حدود ۵۲ هزار میلیارد تومان (۷۰۰ میلیون دلار) می‌باشد.

یک سناریو واقع‌بینانه برای درآمدهای نفتی قیمت ۵۰ دلار، صادرات ۱ میلیون بشکه در روز و صادرات گاز به میزان ۱۱ میلیارد متر مکعب با قیمت ۲۵ سنت بر متر مکعب است که در این صورت سهم دولت معادل ۲۰۶ هزار میلیارد تومان (۷۲ میلیارد دلار) و استقراض از صندوق نیز معادل ۴۸۸ هزار میلیارد تومان (۶۵ میلیارد دلار) خواهد بود که جزئیات آن در جدول (۷) با عنوان «سناریو اول» ارائه شده است.

در یک سناریو خوش‌بینانه نیز ممکن است میزان صادرات نفت به ۱۲ میلیون بشکه در روز افزایش پیدا کند و از طرف دیگر قیمت وصولی به ۶۰ دلار افزایش یابد. در این شرایط سهم دولت از صادرات نفت و استقراض از صندوق به ترتیب ۳۰۶ هزار میلیارد تومان (۱۰۷ میلیارد دلار) و ۷۲۳ هزار میلیارد تومان (۹۶ میلیارد دلار) خواهد بود.

جدول ۳. سناریوهای محتمل تحقق درآمدهای نفتی [۱]

قیمت نفت و مبيعات گازی (دولار بر بشکه)	حجم صادرات نفت خام و مبيعات گازی (میلیون بشکه در روز)*	درآمد صادرات نفت (میلیارد دلار)	حجم صادرات گاز (میلیارد متر مکعب در سال)	قیمت گاز (سنت بر متر مکعب)	درآمد صادرات گاز (میلیارد دلار)	درآمد خالص (میلیارد دلار)	درآمد نفت و گاز (میلیارد دلار)	سهم دولت از درآمد نفت و گاز (م.ت)	استقراض دولت از صندوق (م.ت)	استقراض دولت از درآمد نفت و گاز (م.ت)	مجموع استفاده دولت از درآمد نفت و گاز (م.ت)	مجموع استفاده دولت از درآمد نفت و گاز (م.ت)	مجموع استفاده دولت از درآمد نفت و گاز (م.ت)
۵۴	۱۰۴۵	۲۰۶	۱۶	۳۰	۴۰۸	۲۵۰۴	۲۵۰۴	۸۰۸	۲۵۰	۷۰۹	۵۹۰	۱۶۰۶	۸۳۹
۵۰	۱	۱۸	۱۱	۲۵	۲۰۸	۲۱۰	۲۱۰	۷۰۲	۲۰۶	۶۰۵	۴۸۸	۱۳۰۸	۶۹۵
۶۰	۱۰۲	۲۶	۱۶	۳۰	۴۰۸	۳۱۰	۳۱۰	۱۰۰۷	۳۰۶	۹۰۶	۷۲۳	۲۰۰۴	۱۰۲۸

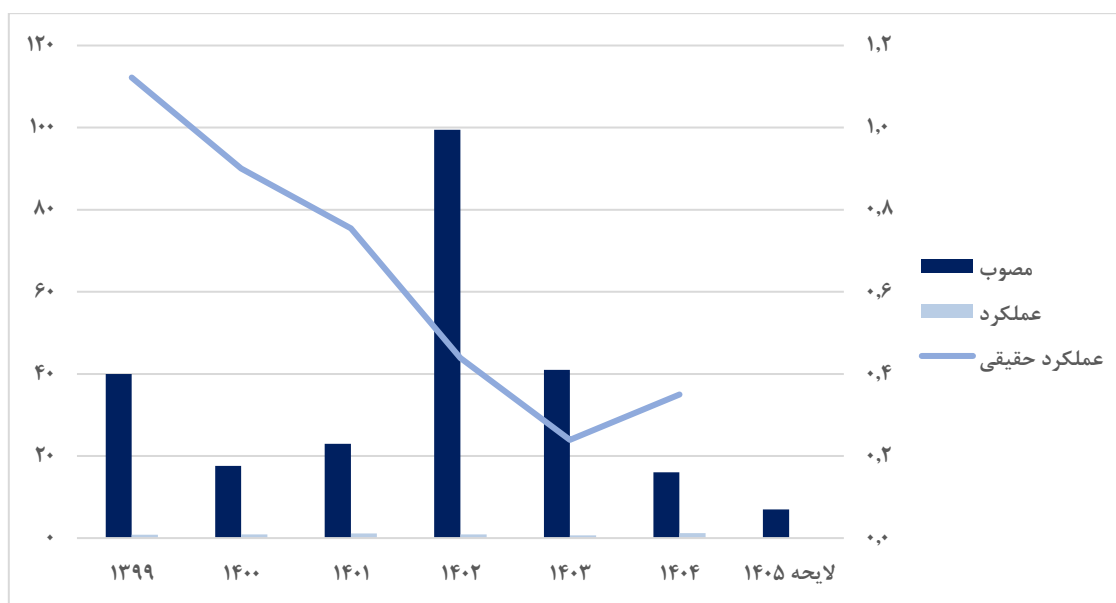
ب) واگذاری اموال و دارایی‌های دولت (مولدسازی)

واگذاری اموال و دارایی‌های دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ در دو محل، یکی در منابع عمومی به میزان حدود ۱۲ هزار میلیارد تومان و دیگری در جدول جمعی خرجی به میزان حدود ۱۱۸ هزار میلیارد تومان دیده شده است. واگذاری اموال منقول و غیرمنقول در قانون بودجه ۱۴۰۴ به میزان ۳۲۵ هزار میلیارد تومان دیده شده بود؛ اما تفاوت مهم لایحه بودجه ۱۴۰۵ با قانون بودجه سال جاری آن است که در قانون بودجه ۱۴۰۴، واگذاری تهاتری اموال بابت رد دیون به سازمان تأمین اجتماعی که میزان آن ۲۰۰ هزار میلیارد تومان بود، در سقف بودجه لحاظ شده بود. علاوه بر این ۱۰ هزار میلیارد تومان برای افزایش سرمایه بانک‌ها در نظر گرفته شده بود. به عبارت دیگر، رقم ۱۲ هزار میلیارد تومان در لایحه بودجه ۱۴۰۵، می‌بایست با رقم ۲۵ هزار میلیارد تومان مقایسه شود که در واقع کاهش ۵۲ درصدی را نشان می‌دهد.

همچنین همانطور که عنوان شد، در جدول جمعی-خرجی لایحه بودجه، ۱۱۸ همت از محل مولدسازی دارایی‌های دستگاه‌های اجرایی پیش‌بینی شده که منابع مذکور، مستقیماً به اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای حوزه‌های مختلف متصل شده است. نکته شایان ذکر اینکه به دلیل درج این میزان از منابع مولدسازی در جدول جمعی-خرجی، در صورت عدم تحقق این منابع، بودجه دچار کسری نخواهد شد و این نکته مثبت لایحه بودجه ۱۴۰۵ نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۴ است.

شایان ذکر است که عملکرد واگذاری اموال منقول و غیرمنقول دولت طی سال‌های اخیر بسیار پایین بوده و فاصله قابل توجهی از مقادیر مصوب داشته است. نمودار ذیل، عملکرد ردیف «منابع حاصل از فروش اموال و دارایی‌های منقول و

غیرمنقول مازاد دولت» در قوانین بودجه که جزئی از بند مربوط به «فروش و واگذاری اموال منقول و غیرمنقول» است را نشان می‌دهد. توضیح اینکه بند مربوط به «فروش و واگذاری اموال منقول و غیرمنقول» در جدول شماره ۵ قوانین بودجه سنواتی، شامل مجموعه گسترده‌تری از واگذاری اموال منقول و غیرمنقول از جمله فروش اموال مازاد بانک‌ها، فروش اموال تملیکی، فروش اموال قوه قضائیه، فروش اموال صادره‌ای پرونده‌های مواد مخدر، فروش ماشین‌آلات و تجهیزات دستگاه‌های اجرایی، واگذاری اراضی دولتی، فروش زندان‌های قدیمی و... است؛ اما ردیف «منابع حاصل از فروش اموال و دارایی‌های منقول و غیرمنقول مازاد دولت» همانطور که از عنوان آن پیداست، به طور خاص به موضوع فروش اموال مازاد دولت اختصاص دارد؛ لذا بررسی عملکرد آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. نمودار ذیل به خوبی نشانگر عملکرد پایین واگذاری اموال مازاد است. بر این اساس به نظر می‌رسد کاهش قابل توجه منابع حاصل از مولدسازی در لایحه بودجه ۱۴۰۵، به منظور تخمین دقیق‌تر منابع و پرهیز از بیش برآوردی صورت گرفته که مثبت ارزیابی می‌شود. شایان ذکر است که مجموع عملکرد واگذاری اموال منقول و غیرمنقول به شکل نقدی و تهاتری، در سال جاری در حالت خوش‌بینانه ۲۵ هزار میلیارد تومان پیش‌بینی می‌شود.

شکل ۷. نمودار ارقام مصوب و عملکرد ردیف «منابع حاصل از فروش اموال و دارایی‌های منقول و غیرمنقول مازاد دولت» در قوانین بودجه (هزار میلیارد تومان) - ارقام مصوب و عملکرد محور سمت چپ و ارقام حقیقی (قیمت ثابت سال ۱۴۰۰)، محور سمت راست [۵]

۳-۳. واگذاری دارایی‌های مالی

در لایحه بودجه ۱۴۰۵ منابع حاصل از واگذاری دارایی‌های مالی معادل ۱۵۴۳ هزار میلیارد تومان پیش‌بینی شده که این سقف نسبت به مجوز قانون بودجه ۱۴۰۴ برای واگذاری دارایی‌های مالی ۲ درصد کاهش داشته است. در جدول ۸ ارقام قانون و عملکرد ۱۴۰۴ به همراه ارقام لایحه ۱۴۰۵ با لحاظ منابع استقراض از صندوق توسعه ارائه شده است. همچنین در لایحه ۱۴۰۵، سقف فروش، تحویل و واگذاری انواع اوراق مالی اسلامی، ۹۴۰ هزار میلیارد تومان در نظر

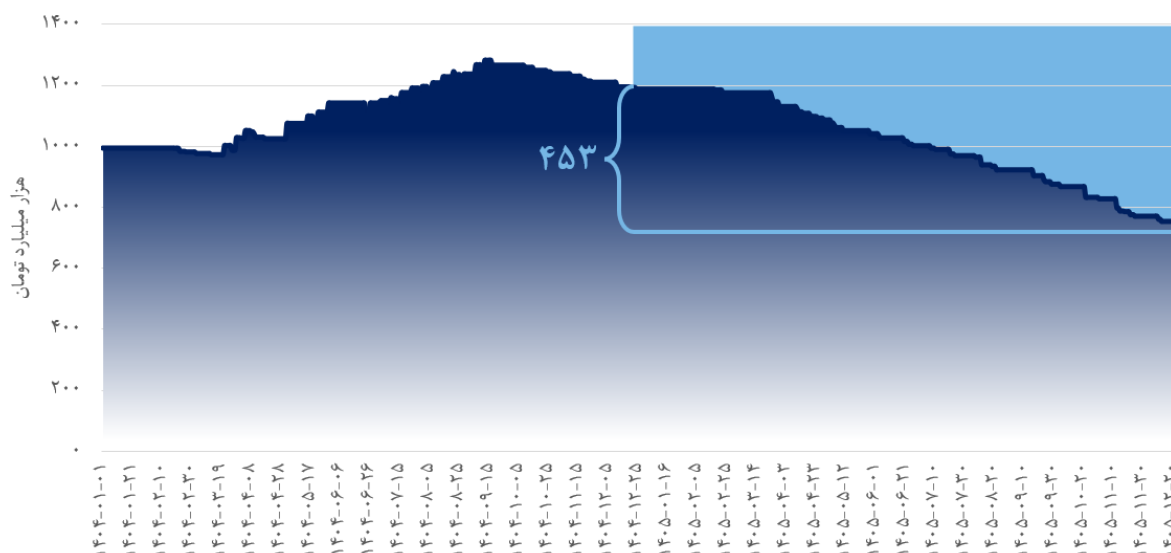
گرفته شده که نسبت به قانون و عملکرد سال ۱۴۰۴ تنها ۱۶ درصد افزایش داشته است.

جدول ۴. مقایسه ارقام واگذاری دارایی‌های مالی در قانون بودجه سال ۱۴۰۴ و لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ [۱، ۳]

۱۴۰۵			۱۴۰۴		شرح
رشد لایحه به قانون ۱۴۰۳ (درصد)	رشد لایحه به قانون ۱۴۰۳ (درصد)	لایحه	پیش‌بینی عملکرد سال	قانون	
۱۶	۱۶	۹۴۰	۸۱۰	۸۱۰	منابع حاصل از فروش، تحویل و واگذاری انواع اوراق مالی اسلامی
-۱۳	-۹۴	۱۳	۱۵	۲۳۰	منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی و سایر واگذاری‌های مالی
۳۱	۹	۵۹۰	۴۵۰	۵۴۱	برداشت از صندوق توسعه ملی
۲۱	-۲	۱۵۴۳	۱۲۷۵	۱۵۸۱	واگذاری دارایی‌های مالی

الف) انتشار اوراق مالی اسلامی

در لایحه بودجه ۱۴۰۵، سقف منابع حاصل از فروش، تحویل و واگذاری انواع اوراق مالی اسلامی ۹۴۰ هزار میلیارد تومان برآورد شده است که نسبت به میزان پیش‌بینی عملکرد بودجه ۱۴۰۴ رشد ۱۶ درصدی دارد. در شکل ۷ روند مانده اوراق دولتی از ابتدای ۱۴۰۴، با احتساب اوراقی که تا انتهای آذرماه ۱۴۰۴ منتشر شده، آمده است. همان‌طور که در شکل مشخص است ۴۵۳ هزار میلیارد تومان اوراق دولتی در سال ۱۴۰۵ سررسید می‌شود. انتظار می‌رود با سررسید شدن این اوراق، با فرض ثبات سایر شرایط، بازار حداقل ظرفیت جذب همین مقدار اوراق جدید را در سال ۱۴۰۵ داشته باشد.

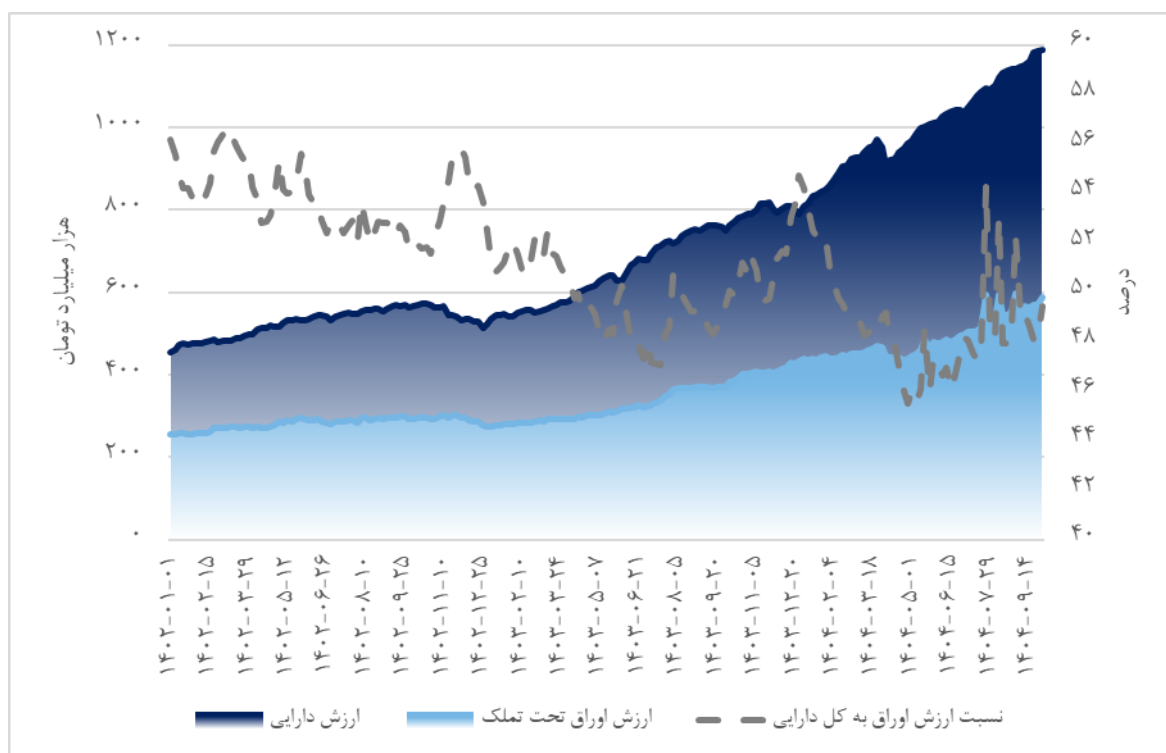

شکل ۸. نمودار روند مانده اوراق دولتی از ابتدای ۱۴۰۴ با احتساب اوراق منتشره تا پایان آذر ۱۴۰۴

مأخذ: محاسبات تحقیق براساس داده‌های فرابورس.

ازسوی دیگر با توجه به روندهای اقتصادی، پیش‌بینی می‌شود تقاضای اوراق دولتی ازسوی بازیگران مکلف در سال

۱۴۰۵ با رشد همراه باشد. براساس ابلاغیه شماره ۱۲۰۲۰۲۷۰ سازمان بورس و اوراق بهادار، از ۱۴۰۳/۶/۱۴، سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار با درآمد ثابت منتشره توسط دولت، باید حداقل ۲۰ درصد از ارزش کل دارایی‌های صندوق‌های درآمد ثابت را تشکیل دهد. در شکل ۸ روند ارزش کل دارایی‌های صندوق‌های درآمد ثابت از ابتدای ۱۴۰۲ تا پایان آذرماه ۱۴۰۴ آمده است. مطابق با این داده‌ها، در ۹ ماه گذشته، به‌طور متوسط دارایی‌های صندوق‌های درآمد ثابت ۴۵ درصد رشد داشته است. اگر رشد دارایی صندوق‌ها تا انتهای سال ۱۴۰۵ به همین ترتیب باشد، و همچنین فرض کنیم ۲۰ درصد از دارایی‌های جدیدی که به صندوق‌ها اضافه می‌شود اوراق بدهی دولتی باشد، بالغ بر ۱۷۶ هزارمیلیارد تومان تقاضای اوراق جدید دولتی ازسوی صندوق‌های درآمد ثابت محتمل است. توجه به این نکته نیز ضروری است که رشد ۴۵ درصدی دارایی صندوق‌های درآمد ثابت در ۹ ماه گذشته، بسیار بیشتر از روند رشد بلندمدت دارایی‌های صندوق‌ها بوده است و تداوم این رشد در سال ۱۴۰۵ با نااطمینانی قابل توجهی همراه است. بنابراین پیش‌بینی ایجاد تقاضای ۱۷۶ هزارمیلیارد تومانی تا حدی خوش‌بینانه است. از سوی دیگر داده‌ها نشان می‌دهند در زمان نگارش این گزارش، برخی صندوق‌ها، نصاب مربوط به اوراق دولتی را رعایت نمی‌کنند. بنابراین در نظر گرفتن این اعداد به‌عنوان تقاضای تکلیفی و ظرفیت بازار محل تشکیک است و ممکن است تقاضایی که در سطور فوق مطرح شد، محقق نشود.

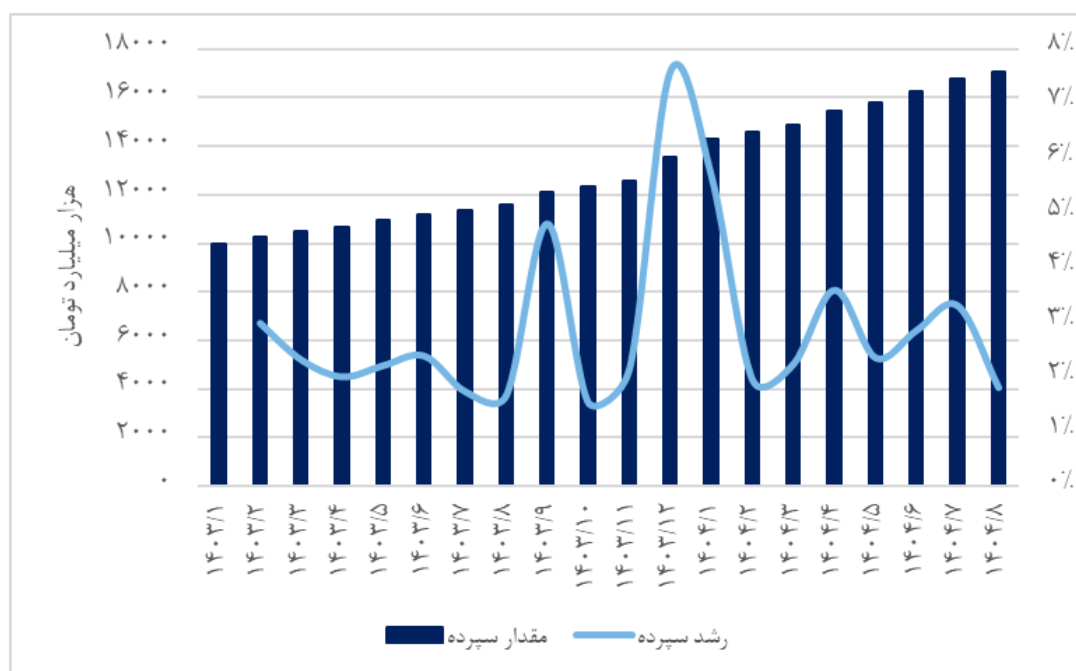
شکل ۹. نمودار روند دارایی‌های صندوق‌های درآمد ثابت

مأخذ: محاسبات تحقیق براساس داده‌های سایت fipiran.ir

مطابق تصویب‌نامه بانک مرکزی درخصوص دستورالعمل حداقل الزامات مدیریت ریسک نقدینگی مؤسسات اعتباری

(مصوب ۱۳۹۹/۶/۴ شورای پول و اعتبار)، بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی موظفند معادل حداقل ۳ درصد از مانده کل سپرده‌های خود، اوراق منتشره خزانه‌داری کل کشور را نگهداری کنند. طبق آمار بانک مرکزی، تا انتهای آبان‌ماه سال ۱۴۰۴، مجموع سپرده‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری برابر ۱۷۰۸۲ هزار میلیارد تومان بوده است. اگر فرض کنیم رشد مانده سپرده در سال ۱۴۰۵ مشابه روند ۸ ماهه سال ۱۴۰۴ یعنی معادل ۲۶ درصد باشد، ۲۴۱ هزار میلیارد تومان تقاضای تکلیفی بابت رشد سپرده‌های بانکی برای اوراق دولتی مورد انتظار خواهد بود. گفتنی است که اعداد به‌دست آمده با فرض رعایت کامل نصاب ۳ درصد توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری است و با توجه به داده‌های در دسترس برخی از بانک‌ها نصاب مذکور را رعایت نمی‌کنند و اگر الزام به این نصاب جدی‌تر شود، تقاضای تکلیفی از این محل افزایش خواهد یافت. همچنین باید توجه داشت که مشابه روند رشد دارایی صندوق‌ها، روند رشد مانده سپرده نیز از روند بلندمدت خود پیشی گرفته است و تقاضای ۲۴ هزار میلیارد تومانی بانک‌ها مشروط به رشد سپرده‌ها مطابق روند مذکور است.

شکل ۱۰. نمودار روند ماهانه مانده سپرده بانکی

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

درمجموع با در نظر گرفتن فروض ذکر شده، پیش‌بینی می‌شود بازار توان جذب ۸۷۰ هزار میلیارد تومان اوراق دولتی را داشته باشد. همچنین بازپرداخت سود اوراق در سال ۱۴۰۵ بالغ بر ۳۰۰ هزار میلیارد تومان است و بخشی از این سود دریافتی می‌تواند مجدداً جهت تقاضای اوراق بدهی دولت استفاده شود. بنابراین در مجموع به نظر می‌رسد تقاضای کافی برای ۹۴۰ هزار میلیارد تومان اوراق بدهی در نظر گرفته‌شده در لایحه بودجه وجود داشته باشد، اما باید به این نکته مهم توجه داشت که این رقم با فرض تداوم رشد بالای مانده سپرده بانکی و دارایی صندوق‌ها در سال ۱۴۰۴ است. همچنین انتشار منظم و برنامه‌ریزی شده اوراق بدهی دولتی یکی از ملزومات تأمین مالی دولت از این محل است.

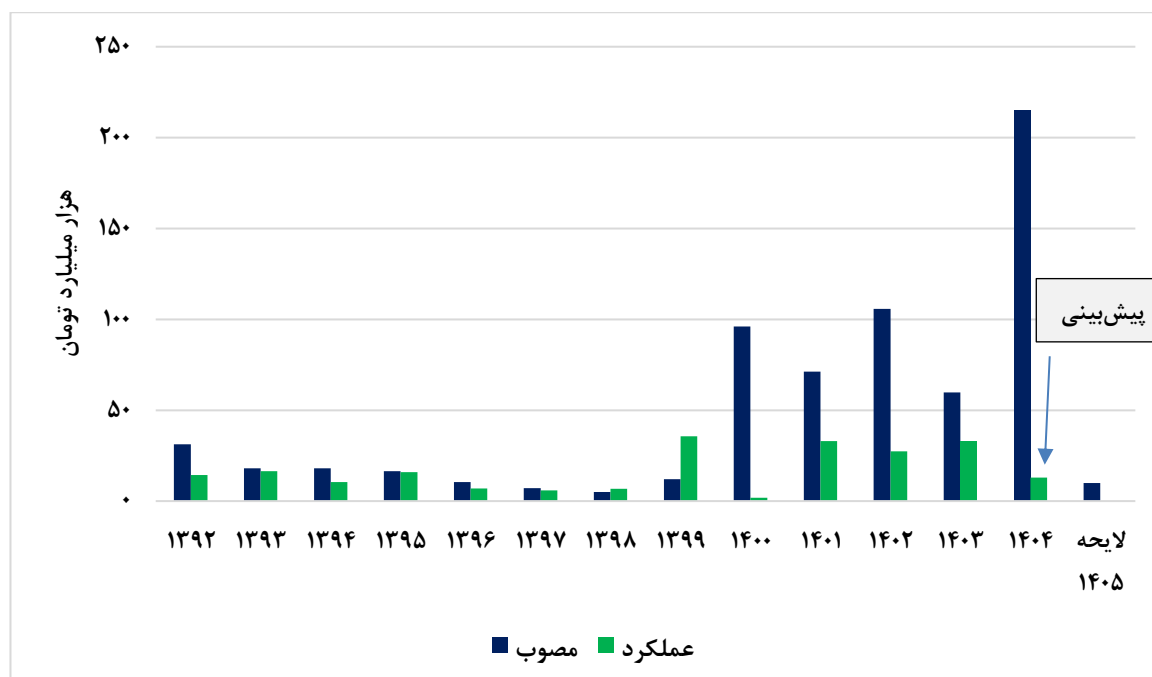
ب) منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی و سایر واگذاری‌های مالی

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی حدود ۱۰ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده که در مقایسه با قانون بودجه سال ۱۴۰۴ (۲۱۵ هزار میلیارد تومان)، حدود ۹۵ درصد کاهش را نشان می‌دهد است. البته مشابه نکته‌ای که در خصوص منابع حاصل از مولدسازی بیان شد، باید توجه داشت که در قانون بودجه سال ۱۴۰۴، مبلغ ۸۰ هزار میلیارد تومان واگذاری سهام به منظور پرداخت دیون حوزه سلامت و بهداشت در سقف بودجه لحاظ شده بود که با کسر این رقم، کاهش حقیقی منابع حاصل از واگذاری‌ها، حدود ۹۳ درصد خواهد بود. علاوه بر رقم مذکور، رقم ۱۱۷ هزار میلیارد تومان از محل واگذاری سهام متعلق به دولت نیز در جدول جمعی- خرجی لایحه پیش‌بینی شده است.

این درحالی است که عملکرد خصوصی‌سازی تا انتهای آبان‌ماه سال جاری حدود ۹.۶ هزار میلیارد تومان بوده است، یعنی عملکرد حدود ۴.۵ درصدی. در این میان، حتی مقداری از وصولی اقساط واگذاری‌های سال‌های گذشته که پیش‌بینی می‌شد در سال جاری محقق گردد (به طور خاص حدود ۲۷ هزار میلیارد تومان مربوط به اقساط واگذاری بلوک ۱۲ درصدی هلدینگ خلیج فارس در سال ۱۴۰۱) نیز به دلایل مختلف تحقق نیافته است.

بر این اساس، به نظر می‌رسد پیش‌بینی رقم ۱۰ هزار میلیارد تومان در لایحه بودجه ۱۴۰۵ برای منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی، محتاطانه و به منظور پرهیز از بیش برآوردی صورت گرفته است. البته ذکر این نکته ضروری است که همانطور که عنوان شد، مبلغ حدود ۱۱۷ هزار میلیارد تومان نیز در جدول جمعی-خرجی از محل واگذاری سهام متعلق به دولت پیش‌بینی شده است. به عبارت دیگر، در لایحه بودجه ۱۴۰۵، مازاد بر رقم ۱۰ هزار میلیارد تومان از محل واگذاری شرکت‌های دولتی، به جدول جمعی-خرجی منتقل شده است تا در صورت عدم تحقق، موجب ایجاد کسری بودجه نشود.

در شکل ذیل، ارقام مصوب و عملکرد واگذاری شرکت‌های دولتی نشان داده شده است. براساس این شکل طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۴، عملکرد واگذاری سهام شرکت‌های دولتی همواره فاصله قابل توجهی با ارقام مصوب آن دارد و بر همین اساس پیش‌بینی می‌شود با حفظ روند فعلی، عملکرد واگذاری سهام شرکت‌های دولتی در سال ۱۴۰۵ از ۲۰ هزار میلیارد تومان فراتر نرود.

شکل ۱۱. نمودار ارقام مصوب و عملکرد ردیف «منابع حاصل از فروش اموال و دارایی‌های منقول و غیرمنقول مازاد دولت» در قوانین بودجه (هزار میلیارد تومان)

مأخذ: قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۴ کل کشور، پایگاه اینترنتی سازمان خصوصی‌سازی و لایحه بودجه‌ی سال ۱۴۰۵ کل کشور.

۴. تحولات نرخ ارز و آثار آن بر منابع حاصل از درآمدهای ارزی دولت

نرخ ارز مبنای محاسبات دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ معادل ۲۸ هزار و ۵۰۰ تومان برای سهم دولت از درآمدهای نفت و گاز (مختص کالاهای اساسی و دارو) و ۷۵ هزار تومان برای سایر منابع ارزی از جمله استقراض از صندوق توسعه ملی و صادرات فراورده‌های نفتی (جدول هدفمندی) می‌باشد. این در حالی است که تصمیمات اتخاذ شده در حوزه سیاست‌های ارزی (تک‌نرخی شدن) و حمایتی (کالابرج) با مفروضات لایحه بودجه تفاوت قابل توجهی دارند. تحولات اخیر در نرخ ارز و سیاست‌های ارزی و حمایتی دولت بر برآورد منابع ارزی لایحه بودجه آثار بسزایی دارد. لذا در این بخش به جوانب تاثیر نرخ ارز بر منابع لایحه بودجه پرداخته می‌شود.

همانطور که در بخش‌های پیشین با جزئیات کامل توضیح داده شد، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ میزان ۸.۷۵ میلیارد دلار برای ارز ترجیحی به نرخ ۲۸.۵ هزار تومان (معادل ۲۵۰ همت) در بخش منابع نفتی و ۷.۸۷ میلیارد دلار از محل استقراض سهم ۳۱ واحد درصدی صندوق توسعه ملی به نرخ ۷۵ هزار تومان (معادل ۵۹۰ همت) مجموعاً به میزان ۸۴۰ همت در منابع عمومی منعکس شده است. اما در حال حاضر نه تنها ارز ترجیحی کالاهای اساسی حذف شده، بلکه نرخ ارز تالار اول مبادله (ارز حدود ۷۵ هزار تومانی سابق) نیز به حدود ۱۳۰ هزار تومان افزایش یافته است. در نتیجه این تصمیم به صورت کلی مجموعه نرخ‌های ارز در نظر گرفته شده در بودجه (چه ترجیحی و چه غیر ترجیحی و تالار اولی و...) می‌بایست با نرخ جدید به روز رسانی شود.

حال با در نظر گرفتن نرخ ارز فعلی تالار مبادله (۱۳۰ هزار تومان) و همچنین تداوم ۳ میلیارد دلار ارز ترجیحی دارو (بنابر سیاست‌های اعلامی دولت)، از منابع لایحه بودجه ۸۰۷۵ میلیارد دلار سهم نفت دولت و ۷۰۸۷ میلیارد دلار استقراض از صندوق توسعه (مجموعاً ۱۶۰۶۲ میلیارد دلار) به میزان ۱۳۰۶ میلیارد دلار به نرخ ۱۳۰ هزار تومان و ۳ میلیارد دلار آن با نرخ ۲۸۰۵ برای دارو عرضه خواهد شد. از این طریق منابع حاصله مجموعاً ۱۸۵۷ همت خواهد بود. ۸۴۰ همت از این منابع در حال حاضر در منابع بودجه منعکس شده و برای آن مصارف در نظر گرفته شده در نتیجه ۱۰۱۷ همت باقی مانده است که تقریباً برابر با اعتبار کالا برگ یک میلیونی در نقطه شروع سال ۱۴۰۵ است. در صورت افزایش نرخ ارز بیشتر از ۱۳۰ هزار تومان نیز منابع مازاد می‌تواند صرف افزایش حمایت از معیشت در قالب حفظ قدرت خرید کالا برگ شود.

در مجموع در رابطه با این بخش می‌توان جمع بندی کرد که در صورت تحقق ارزی اعداد پیش بینی شده در لایحه بودجه برای سهم دولت و استقراض از صندوق توسعه ملی، امکان پیشبرد سیاست اعلامی بدون کسری وجود دارد و صرفاً لازم است ردیف‌های مربوطه و قید اینکه منابع مازاد از افزایش نرخ ارز به حفظ قدرت خرید کالا برگ اختصاص می‌یابد در قانون بودجه ذکر شود. در حال حاضر در جدول جمعی خرجی ۵۷۲ همت از محل اصلاح نرخ ارز پیش بینی شده است. در واقع نکته مهم آن است که منابع حاصل از اصلاح نرخ تالار اول به دوم در استقراض از صندوق توسعه ملی نیز در این راستا برای کمک به معیشت عمومی مورد استفاده قرار گیرد. شایسته ذکر است که تامین سرمایه در گردش بخش تولید، خرید قراردادی محصولات برای تداوم تولید و... می‌بایست مد نظر باشد و در حوزه سیاست‌های پولی و تامین مالی دولت دنبال شود.

جدول شماره ۹. بازبینی منابع ارزی منعکس شده در منابع عمومی بودجه با نرخ ارز جدید

عنوان	لایحه بودجه ۱۴۰۵ (میلیارد دلار)	با نرخ ارز مفروض در لایحه بودجه ۱۴۰۵ (هم.ت)	با نرخ ارز تالار دوم (هم.ت)	مازاد نسبت به لایحه (م.ت)	توضیحات
کالای اساسی (۵۰۷۵ میلیارد دلار) و گندم و دارو (۳ میلیارد دلار)	۸۰۷۵	۲۵۰	۸۳۳	۵۸۴	برآورد منابع با فرض ارز ۱۳۰ هزار تومان و اختصاص منابع مازاد به افزایش حمایت از معیشت و تداوم سه میلیارد دلار ارز ترجیحی دارو و گندم
استقراض دولت از صندوق در بودجه	۷۰۸۷	۵۹۰	۱۰۲۳	۴۳۳	مجموعاً ۱۰۱۷ همت افزایش منابع؛ تقریباً معادل بار مالی حمایت از معیشت

در خصوص آثار سیاست جدید ارزی بر منابع جدول هدفمندی یارانه‌ها، دو ردیف صادرات فرآورده‌های نفتی (بطور مستقیم) و منابع حاصل از فروش داخلی گاز طبیعی (با توجه به متاثر شدن نرخ خوراک پتروشیمی‌ها و سوخت صنایع از نرخ ارز) بر اثر حذف تالار اول تک‌نرخ‌ی شدن ارز افزایش می‌یابد.

در لایحه بودجه حدود ۳۰۶۵ میلیارد دلار صادرات فرآورده و ۴۱۲ همت فروش داخلی گاز طبیعی به عنوان منابع هدفمندی در نظر گرفته شده است. شایان ذکر است تحقق این موارد در سال ۱۴۰۴ حدود ۸۰ درصد بوده و با کاهش

احتمالی قیمت نفت میزان منابع حاصل از صادرات فراورده نیز کاهش می یابد و لذا از ابتدا با مقداری بیش برآوردی همراه بود. همانطور که ذکر شد نرخ ارز مفروض لایحه بودجه در جدول هدفمندی معادل ۷۵ هزار تومان بود که حال با سیاست‌های جدید ارزی - ضمن فرض تحقق ۸۰ درصدی منابع در راستای واقع‌بینی - و اصلاح نرخ ارز به ۱۳۰ هزار تومان می‌توان حدود ۲۴۰ همت افزایش منابع از این محل پیش بینی کرد.

جدول شماره ۱۰. برآورد افزایش منابع هدفمندی ناشی از اصلاح نرخ ارز

عنوان	لایحه بودجه ۱۴۰۵ (میلیارد دلار)	با نرخ ارز مفروض در لایحه بودجه ۱۴۰۵ (ه.م.ت)	با نرخ ارز تالار دوم (ه.م.ت)	مازاد نسبت به لایحه (همت)	توضیحات
فروش داخلی گاز طبیعی	-	۴۱۲	۵۴۷*	۱۳۵	مجموعاً ۲۴۱ همت افزایش منابع که می‌تواند جهت پوشش کسری هدفمندی، جایگزینی با ۱۰۰ همت کمک‌زیان از بودجه عمومی، افزایش مستمری کمیته امداد و بهزیستی و کمک به مخارج مربوط به تغذیه دانشگاه‌ها و...مورد استفاده قرار گیرد.
فروش صادراتی فراورده‌های نفتی	۳۶۵	۲۷۴	۳۸۰**	۱۰۶	

* مطابق فرض لایحه در صورت افزایش نرخ ارز معادل ۶۸۴ همت است ولی با فرض تحقق ۸۰ درصد (سناریو محتمل) معادل ۵۴۷ همت می‌شود.
** مطابق فرض لایحه در صورت افزایش نرخ ارز معادل ۴۷۵ همت است ولی با فرض تحقق ۸۰ درصد (سناریو محتمل) معادل ۳۸۰ همت می‌شود.

در جدول شماره (۱۴) لایحه بودجه ۱۴۰۵ معادل ۵۷۲ هزار میلیارد تومان به صورت جمعی - خرجی از محل حذف ارز ترجیحی و ارائه کالا برگ به همان میزان دیده شده بود؛ اما با سیاست حمایتی جدید دولت مبنی بر اعطای ماهانه ۱ میلیون تومان کالا برگ برای تمام جمعیت کشور، بار مالی کالا برگ جدید بالغ بر ۱۱۰۰ هزار میلیارد تومان می‌باشد. علاوه بر هزینه‌های ناشی از کالا برگ، به دلیل حذف ارز ترجیحی و افزایش نرخ ارز تالار اول، هزینه‌های دستگاه‌های دولتی از قبیل تغذیه دانشجویان، سربازان، زندانیان، خرید تضمینی گندم از کشاورزان، افزایش حقوق کارکنان دولت با مأموریت‌های بین‌المللی و سایر افزایش حقوق‌ها، علاوه بر اعتبارات دیده شده در لایحه بودجه ۱۴۰۵ حدوداً ۱۳۰۰ هزار میلیارد تومان منابع جدید مورد نیاز است. این در حالی است که مجموع منابع آزاد شده از اصلاح نرخ ارز که در جداول (۹) و (۱۰) محاسبه شده است حدوداً ۱۲۶۰ هزار میلیارد می‌باشد. در نتیجه منابع آزاد شده برای پوشش مصارف و تعهدات جدید ایجاد شده کفایت نکرده و حداقل ۴۰ هزار میلیارد تومان کسری وجود دارد.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه به نکاتی که درخصوص هریک از منابع عمومی دولت مطرح شد، می‌توان میزان کسری احتمالی تأمین نشده لایحه بودجه ۱۴۰۵ را در حدود ۱۳۰ هزار میلیارد تومان دانست. براساس بررسی روندهای مربوط به درآمدهای دولت می‌توان گفت درآمدها به‌طور کامل محقق خواهند شد، اما در بخش منابع نفتی پیش‌بینی می‌شود منابع حاصل از صادرات نفت، میعانات و خالص صادرات گاز ۸۵ درصد محقق شود و از این محل بالغ بر ۴۰ هزار میلیارد تومان کسری ایجاد شود. همچنین، از محل

منابع حاصل از استقراض از صندوق توسعه ملی ۹۰ هزار میلیارد تومان کسری برآورد می‌شود. در مورد واگذاری اوراق مالی می‌توان گفت؛ به‌رغم حجم بالای در نظر گرفته شده برای انتشار اوراق، این میزان محقق شده و بودجه از این محل دچار کسری نشود.

جدول ۱۱. برآورد کسری احتمالی تأمین نشده بودجه ۱۴۰۵

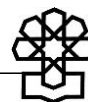
کسری احتمالی تأمین نشده	انتشار اوراق مالی اسلامی	واگذاری شرکت‌ها و فروش اموال	استقراض از صندوق توسعه ملی	منابع حاصل از نفت، میعانات و خالص صادرات گاز	سایر درآمدها	مالیات و گمرک		
۱۳۰	۹۴۰	۲۵	۵۹۰	۲۶۳	۶۷۱	۲۹۶۱	لایحه دولت (م.ت.ه)	مجموع مصارف لایحه بودجه ۱۴۰۵: ۵۲۲۰ هزار میلیارد تومان
	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۸۵٪	۸۵٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	پیش‌بینی درصد تحقق	
	۹۴۰	۲۵	۵۰۰	۲۲۳	۶۷۱	۲۹۶۱	پیش‌بینی میزان تحقق (م.ت.ه)	
	۰	۰	۹۰	۴۰	۰	۰	بیش‌برآوردی (م.ت.ه)	

مأخذ: محاسبات گزارش.

برآورد کسری احتمالی تأمین نشده در جدول فوق با این فرض تنظیم شده است که تحقق منابع حاصل از نفت و گاز مطابق روند گذشته ادامه پیدا کند. در صورتی که به هر دلیلی ادامه صادرات نفت و گاز با مشکل مواجه شده و تحقق منابع از این محل کاهش پیدا کند، عدد کسری تأمین نشده ممکن است تا ۲۷۶ هزار میلیارد تومان افزایش یابد. در این سناریو که صادرات نفت به یک میلیون بشکه کاهش پیدا کرده و به دلیل افزایش هزینه‌های فروش نفت قیمت نفت وصولی به ۵۰ دلار کاهش می‌یابد، حجم و قیمت صادرات گاز طبیعی نیز به ترتیب به ۱۱ میلیارد متر مکعب و ۲۵ سنت کاهش پیدا می‌کند؛ در نتیجه از مجموع نفت و گاز سهم دولت و استقراض از صندوق (۸۵۳ م.ت.ه)، ممکن است ۲۷۶ م.ت.ه تحقق پیدا نکند و کسری تأمین نشده به ۲۷۶ هزار میلیارد تومان برسد.

همچنین در سناریوی سیاست جدید ارزی و حمایتی دولت، منابع نفتی به نرخ ارز آزاد (غیر ترجیحی) تسعیر شده و برآورد می‌شود حدود ۱۳۰۰ هزار میلیارد تومان مصارف جدید به تعهدات و بار مالی دولت اضافه می‌شود. در این سناریو چنانچه فروش نفت دچار تلاطم شده و با ۱۵ درصد عدم تحقق همراه شود، منابع نفتی با نرخ ارز ۱۳۰ هزار تومانی، به ترتیب ۱۷۲ هزار میلیارد تومان و ۱۵۵ هزار میلیارد تومان از درآمدهای نفتی سهم دولت و استقراض از صندوق توسعه ملی (مجموعاً ۳۲۷ هزار میلیارد تومان) کسری پیدا می‌شود.

در چنین شرایطی یکی از مهم‌ترین اقداماتی که به منظور ایمن‌سازی بودجه در مقابل تکانه‌های نفتی باید مورد

توجه قرار بگیرد، تقویت درآمدهای مالیاتی است. افزایش مالیات بر ارزش افزوده (ولو به میزان ۱ واحد درصد)، مدیریت معافیت‌های مالیاتی و جلوگیری از گسترش غیرضروری معافیت‌ها و همچنین ایجاد بستر مناسب برای افزایش کوشش مالیاتی از جمله اقدامات ضروری است.

منابع و مآخذ

- [۱] لایحه بودجه سال ۱۴۰۵.
- [۲] قوانین بودجه سال ۱۴۰۴.
- [۳] گزارش‌های تفریغ بودجه سنواتی.
- [۴] داده سری‌های زمانی مرکز آمار ایران.
- [۵] پایگاه داده سری‌های زمانی بانک مرکزی.
- [۶] داده‌های سازمان امور مالیاتی.

گزیده سیاستی

مطابق با ارزیابی اجزای منابع عمومی لایحه بودجه ۱۴۰۵، پیش‌بینی می‌شود طی سناریوهای مختلف از ۱۳۰ تا حدود ۳۳۰ هزار میلیارد تومان کسری تامین‌نشده ایجاد شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir